

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ο SCHLEIERMACHER ΩΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ*

ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ

Ὁ *Schleiermacher* ἀπέθανε πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν (12 Φεβρουαρίου 1834). Ἀνήκει εἰς τοὺς ζωντανούς ἐκείνους διανοητάς, οἵτινες καὶ ὡς τοιοῦτοι καὶ ὡς ἄνθρωποι ὑπῆρξαν ἐπιφανεῖς. Διὰ τοῦτο ἀνήκει καὶ εἰς τοὺς θεολόγους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ὅλην ζωὴν τῶν χρόνων, καθ' ὅδ' ἔζησαν¹. Τὴν ἀναγέννησιν καὶ καθοδήγησιν τῆς Προσωσικῆς πατρίδος του ἐβοήθησε δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του. Συγκαταλέγεται εἰς τοὺς ἰδρυτὰς τοῦ ἐν Βερολίῳ Πανεπιστημίου, εἶναι δὲ γνωστὸν τὸ πρόγραμμά του περὶ ἐνότητος τῆς διδασκαλίας καὶ ἐρεῖνης. Τὴν ἐν Βερολίῳ Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν ἀναδιωργάνωσε καὶ ἡ Προσωσικὴ Κρατικὴ Βιβλιοθήκη καθὼς καὶ τὰ Προσωσικὰ διδασκαλεῖα χρεωστοῦν πολλὰ εἰς τὰς νύξεις καὶ ὁδηγίας του. Ὁ καθηγητὴς ἦτο συγχρόνως καὶ ἱεροκλήρυξ καθ' ὅλας τὰς Κυριακάς, καὶ τὰ κηρύγματά του ἀπεινούντο πρὸς τὰ μύχια τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἀνθρώπου βίου. Ἐν τοῖς θρησκευτικοπολιτικοῖς ἀγῶσι τῶν χρόνων του ἴστατο εἰς τὰς πρώτας σειράς. Ἦτο φίλος τῆς ἐνώσεως τῶν ἐν Γερμανίᾳ προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ χωρὶς βίαν καὶ χωρὶς ἀνάμειξιν τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα.

Ὁ «βασιλικὸς ἐρασιτέχνης», ὡς ἐκάλει τὸν βασιλέα, ἐπεκρίνετο ὑπ' αὐτοῦ τόσον ἀδυστηρῶς (ἂν καὶ ἡ ἀνάμειξις του ἀνεφέρετο κυρίως εἰς λειτουργικὰ ζητήματα), ὥστε ἡ γραφειοκρατία τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐσκέφθη σοβαρῶς νὰ μεταθέσῃ τὸν *Schleiermacher* εἰς τὴν *Königsberg*, τ. ἔ. εἰς τόπον θεωρούμενον ὡς ἐξορίαν. Δὲν εἶναι ἕμὸν ἔργον νὰ ἐξετάσω λεπτομερῶς αὐτὸν ἐνταῦθα ὡς φιλόσοφον καὶ θεόλογον. Ἐν τῷ πνεύματι τῆς *Romantik* διέγραψεν εἰς ἕν τῶν ῥαφωδικῶν συγγραμμάτων του, τὸ ὅποιον φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Λόγοι περὶ τῆς θρησκείας εἰς τοὺς μεμορφωμένους μεταξὺ τῶν καταφρονητῶν της», τὰ ὅρια τῆς θρησκείας ἀπέναντι τῆς Ἠθικῆς, Φιλοσοφίας καὶ Λογμαικῆς, χαρακτηρίσας τὴν θρησκείαν ὡς

* Ἐπιμνημόσυνος λόγος ρηθεὶς ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῇ 24ῃ Μαΐου 1934 ὁμοσθείῃ εἰς μνημόσυνον τοῦ *Schleiermacher*.

Ὁ περὶ *Schleiermacher* λόγος τοῦ κ. Καλιτσούνακη δημοσιεύεται ἐκ παραδρομῆς ἐνταῦθα· ἔδει νὰ καταχωρηθῇ, συμφώνως μὲ τὸν Ἐσωτερικὸν Κανονισμόν, εἰς τὸν τόμον τῶν Πραγματειῶν τῆς Ἀκαδημίας.

ιδιαιτέρον τμήμα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ θυμικοῦ (*Gemüt*) καὶ ὄρισας τὴν οὐσίαν αὐτῆς ὡς αἰσθησιὶν καὶ ὁλοῦν γένησιν τοῦ ἀπείρου («*Sinn und Geschmack für das Unendliche*»). Θρησκεία εἶναι, ὡς ἔλεγε βραδύτερον, συναίσθημα ἐξαρτήσεως, τὸ ὁποῖον γίνεται διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀτελῶς ἀντιληπτὸν («*ein schlechtsinniges Abhängigkeitsgefühl*»). Ὡς *Gefühl* καὶ *Gemüt* δὲν ροοῦνται ἐπαυθὰ οἱ ψυχολογικοὶ ὅροι συναίσθημα καὶ θυμικὸν (ἄς λεχθῆ ὄντω), ἀλλὰ ἐννοεῖται ἡ πρώτη ἐκείνη πρὸς τῆς βουλήσεως καὶ διανοήσεως ὑπάρχουσα αὐτόματος ἀντίληψις τοῦ σύμπαντος. Κατὰ τὴν ἐννοίαν ταύτην τὸ συναίσθημα εἶναι ὁ χῶρος τῆς θρησκείας, οὐσία δὲ αὐτῆς εἶναι ἡ αἰσθησις (*Empfindung*) παντὸς τοῦ πεπερασμένου ὡς ἔκφρασις τοῦ ἀτελευτήτου. Πάντα ταῦτα εἶναι κάπως αἰρετικὴ ἐρμηγεία τῶν ἰσχυροῦσῶν θεολογικῶν ἐννοιῶν. Περὶ τῆς θεότητος, λέγει, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μαρτυρίας εἴτε ἀρηθρικὰς εἴτε εἰκονικὰς τ. ἔ. ἀνθρωπομορφικὰς. Πᾶν μέρος τοῦ κόσμου εὐρίσκεται εἰς ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν πρὸς τὰ ἄλλα του μέρη, ἐν τούτῳ δὲ συνενοῦται ἐνέργεια καὶ πάθος (*Wirken* καὶ *Leiden*). Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ δράσις ἡμῶν ὑπάρχει τὸ συναίσθημα τῆς ἐλευθερίας, εἰς τὰ πάθη τὸ συναίσθημα τῆς ἐξαρτήσεως. Ἀπέναντι τοῦ ἀπείρου, ὡς ἐνότητος τοῦ σύμπαντος, ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς τὸ συναίσθημα τῆς ἀπολύτου ἐξαρτήσεως. Ἐπὶ τοῦ συναισθήματος τούτου βασιίζεται ἡ θρησκεία. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι προῖον τοῦ νοῦ, ἡ ἠθικὴ προῖον τῆς βουλήσεως, ἡ θρησκεία εἶναι προῖον τρίτης πλευρᾶς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς *emotionalen*, καὶ ἔχει ἰδίαν ὅλως ἀξίαν παρὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς. Ἡ ἐπιστημονικὴ τοῦ φιλοσόφου τούτου ἐξέλιξις εὐρίσκεται ἐν τῇ ἐποχῇ, ἐν ἣ ἑδέσποζεν ἡ φιλοσοφία τοῦ Καντίου, καὶ ὅσον μεγάλη καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν Κάντιον, οὐχ ἦττον παρέμεινεν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Καντιανῆς ἐπιδράσεως. Ὁ ἐπιστημῶν δὲν δύναται ὡς ὁ ποιητὴς νὰ σχηματίσῃ ἀμέσως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ του νέους νόμους καὶ κατ' αὐτοὺς νὰ σταδιοδρομήσῃ ὡς θέλει. Καὶ εἶναι περίεργος ἡ σχέσις τοῦ *Schleiermacher* πρὸς τὸν Κάντιον, ὑπενθυμίζουσα ἡμᾶς τὴν ἀντιπάθειαν ἢ καὶ ἀπλῶς ἀντίθεσιν πρὸς ἀλλήλους μεγάλων φιλοσόφων ὡς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος, Λεϊβνιτίου καὶ Σπινόζα, Ἐρβάρτου καὶ Καντίου. Οἱ «Μονόλογοι» του ἔφερον αὐτὸν πλησίον τῶν ἠθικῶν ζητημάτων, ἡ δὲ σπουδὴ τοῦ Πλάτωνος παρῴρησεν αὐτὸν νὰ μελετήσῃ τὰ ἠθικὰ συστήματα καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων φιλοσόφων. Πάντα ἐφάνησαν εἰς αὐτὸν ἀνεπαρκῆ, πάντα διεσπασμένα. Εἰς τὸν κνεκῶνα τοῦτον τῶν γνωμῶν ἠθέλησε νὰ ζητήσῃ διέξοδον μὲ τὴν δᾶδα τῆς κριτικῆς. Μὲ κριτικὴν πάσης μέχρη τοῦδε Ἠθικῆς ἠθέλησε νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἴδιον σύστημα τῆς ἐκθέσεως τῆς Ἠθικῆς. Ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν *Schleiermacher* εἶναι χρήσιμος πρὸς κατανοήσιν τῆς ζωῆς, κανονισμόν αὐτῆς καὶ ὄρισμόν τῆς ἀξίας της, πρὸς διαλλαγὴν τοῦ ὀρηκτικοῦ τῆς ψυχῆς ἡμῶν πρὸς τὸν ἑνθμόν τοῦ κόσμου. Ἡ βαθεῖα αὕτη ἀντίληψις τοῦ φιλοσοφεῖν διαχέει φωτεινὴν λαμπρότητα τοῦ καθαρῶς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις συνει-

δητοῦ εἰς ὄλους τοὺς φιλοσόφους, οἵτινες συνέδεσαν τὴν ἐργασίαν των πρὸς τὴν ζωὴν. Ἡ δὲ θεολογία δὲν εἶναι ἢ περὶ Θεοῦ ἐπιστήμη ἢ ἡ διδασκαλία περὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Πολὺν περισσότερον κατ' αὐτὸν ἢ θεολογία εἶναι ἡ ἔκφρασις τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀντιλήψεως (*Erleben*) περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀντιλήψεως τὴν ὁποίαν καθορίζει ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσις ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ὁ *Schleiermacher* δὲν ὀρμᾶται ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἢ ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἢ ἐκ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως. Ὁ Θεὸς κατ' αὐτὸν δὲν εἶναι κυρίως πρόσωπον, ἀλλὰ τὸ πόθεν, ἥτοι ὁ αἴτιος τοῦ συναισθήματος ἐκεῖνου τῆς ἐξαρτήσεως, τὸ ὁποῖον ἀνωτέρω ἀνέφερα. Ὑπεράνω τῆς θεολογίας τοῦ *Schleiermacher* κεῖται, ὡς βλέπομεν καταφανῶς, πανθεϊστικὴ τις τάσις. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῶν χρόνων κατ' οὓς ἔζησε καὶ ἔδρασε ὁ ἀνὴρ οὗτος συνετέλεσαν, ἵνα ἐκ τοῦ πνευματιστικοῦ τούτου φιλοσόφου τῆς θρησκείας ἐξέλθῃ οἰονεὶ πατήρ τις τῆς ἐκκλησίας². Ἦδη τῷ 1811 ἔγραφέτι συγγραμμάτιον, ἐν ᾧ ἐξετάζεται τὸ ζήτημα πῶς ἐκ τῆς πληθῆος τῶν μαθησέων, τὰς ὁποίας καλοῦμεν θεολογίαν, δύναται νὰ σχηματισθῇ ἐνιαία τις ἐπιστήμη. Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπάντησις, ἥτις καὶ μέχρι σήμερον δὲν ἀνηρέθη, εἶναι ὅτι τοῦτο δύναται μόνον διὰ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν νὰ κατορθωθῇ. Τὸ πρακτικὸν λοιπὸν μέρος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τὴν θεολογίαν συγκρατεῖ ὡς ἐπιστήμην. Ἰδεῶδες του παραμένει ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἐκεῖνος ὁδηγός, ὅστις συνεοῖ ἐν ἑαυτῷ τὴν θεολογίαν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι προσάθεται. Ὁ *Schleiermacher* κατεῖδεν ὅτι παράστασις τις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μὲ ἀπόλυτον καὶ γενικὸν κῆρος δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ τοιαῦται ἐκθέσεις φέρουσι τὴν ἐπίδρασιν τῶν χρόνων των. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς θεολογίας εὐρισκομένην Δογματικὴν ἐθεώρησεν ὡς ἱστορικὴν μάθησιν, ἔργον ἔχουσαν νὰ καθορίξῃ εἰς ἡμᾶς τί ἐκάστοτε ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ἴσχυεν ὡς ἔκφρασις τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως. Αἱ θεολογικαὶ γνῶμαι τοῦ φιλοσόφου δὲν ἔμειναν ἀπρόσβλητοι. Ὁ *Hegel* εἶπε δηκτικώτατα, ὅτι ὁ κύων θὰ ἦτο ὁ κάλλιστος χριστιανός, ἐὰν θρησκεία εἶναι τὸ συναίσθημα τῆς ἐξαρτήσεως τὸ ἀτελῶς διὰ τῶν αἰσθήσεων παριστανόμενον. Μεγάλοι θεολόγοι, ὡς ὁ *Chr. F. Baur* καὶ ὁ *Albrecht Ritschl*, ἔφεξαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἱστορικοῦ παραγόντος, ὅστις ἐνυπάρχει ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἢ ἔφεξαν τὸ ὅτι ὁ φιλόσοφος δὲν ὠρμήθη ἐκ τοῦ γράμματος τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Εἰς ταῦτα ὑπάρχει τι τὸ ἀληθὲς καὶ ὀρθόν, ἀλλ' οὐχ ἦτον ὁ *Schleiermacher* μένει ὡς ἄνθρωπος τὸ σύμβολον τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας τοῦ 19^{ου} αἰῶνος καὶ αἱ βαθεῖαι καὶ εἰλικρινεῖς σκέψεις καὶ γνῶμαι του θὰ ξεακολουθῶσι νὰ παρέχωσιν ὁδηγίαν καὶ νύξεις εἰς φιλοσόφους καὶ θεολόγους. Διὰ τοὺς μεμορφωμένους μάλιστα ὁ *Schleiermacher* χρησιμεύει ὡς ἀπόδειξις ὅτι εἶναι δυνατὴ συνύπαρξις ὑψίστης βαθμίδος μορφώσεως μὲ τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν

ταύτης τῆς ἐξεχούσης προσωπικότητος, καθὼς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μαθητῶν του, οἱ λόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διετήρουν προσωπικὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ λατρείαν, πράγμα τὸ ὅποϊον σήμερον ἐλάχιστα συμβαίνει³.

Ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξεν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ιδιόρρυθμος, δύναται τις νὰ εἶπῃ. Ἐνέκλειεν εἰς τὰ στήθη του ἐκτὸς τῆς ψυχρᾶς λογικῆς ὀξύτητος καὶ σπανίαν τρυφερότητα ψυχῆς· αἰσθανόμενος διὰ τοῦτο τὴν ἀνάγκην νὰ ἐννοῆται πλήρως ὑπὸ ἄλλων καὶ νὰ ἀνταλλάσῃ αἰσθήματα ἢ αἰσθηματικὰ ἰδεώδη, ἀνεῦρε πρὸς τοῦτο βαθέως σκεπτομένας γυναικείας ψυχάς. Οὕτω συνῆφεν ἀλληλοδιαδόχως σχέσεις πρὸς τὴν νεαρὰν κόμισσαν *Friederike* ἐν *Schlobitten*, μετὰ τὴν ὑπανδρευμένην θυγατέρα τοῦ ἱεροκλήρυκος *Schumann* ἐν *Landsberg*, καὶ τέλος ἐν Βερολίῳ μετὰ τὴν Ἰσραηλίτιδα *Henriette Herz*, ἣτις ἀφωσίωσε τὴν καρδίαν της εἰς αὐτὸν καὶ ἐξεμυστηρεύετο εἰς αὐτὸν πάντα τὸν ἐσωτερικὸν της βίον. Ἦτο ἐποχὴ καθ' ἣν διεδραμάτιζον ἐν τῇ πνευματικῇ κινήσει τῆς κοινωνίας τοῦ Βερολίνου σπουδαῖον πρόσωπον Ἑβραῖαι πεπαιδευμένα, ὡς ἡ *Rachel Levin*, ἡ *Dorothea Veit* καὶ ἡ μνημονευθεῖσα *Henriette Herz*. Κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν περὶ ἑαυτὰς κύκλον ἀνδρῶν εὐφυῶν καὶ μεμορφωμένων, ἐν οἷς συγκαταλέγονται ἄνδρες ὡς οἱ δύο ἀδελφοὶ *Humboldt*, ὁ πρῶτος *Louis-Ferdinand*, οἱ *Dohnas* καὶ ἄλλοι. Ἐκεῖ παρὰ τῇ *Herz* ἐγνώρισεν ὁ *Schleiermacher* τὸν Φριδερίκον *Schlegel*. Ὁ *Schlegel* ἦλθε μετὰ τὰς θυελλώδεις ἡμέρας τῆς νεότητός του τῷ 1796 εἰς Ἰέναν. Ἐν Ἰένῃ ἐγνώρισεν τὸν *Goethe* καὶ *Schiller* καὶ ἠνώθη μετ' αὐτῶν ἐν τῇ κοινῇ λατρείᾳ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν. Ἀκολουθῶν ὁ *Schlegel* τὴν ὁδὸν τοῦ *Winckelmann*, *Herder* καὶ *Schiller* ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Τῆς μελέτης του ταύτης ἀποτέλεσμα ἔχομεν τὴν πραγματείαν του περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Περιελθὼν ἐν Ἰένῃ εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν *Schiller*, ἔφυγεν ἐξ αὐτῆς καὶ ἦλθεν εἰς Βερολίνον (1797) πρὸς ἀνέυρεσιν ἄλλων ὁμοφρονούντων καὶ πρὸς ἴδρυσιν περιοδικοῦ σκοποῦντος τὴν μόρφωσιν τῶν νέων. Ἐκεῖ ἐγνωρίσθη, ὡς ἀνέφερα, μετὰ τὸν *Schleiermacher* κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τινι ἐπιστημονικῷ συλλόγῳ, ἐν παρόδῳ μόνον καὶ ἐπιπολαίως, πλησιέστερον ὅμως καὶ οἰκειότερον ἐσχετίσθη μετὰ ταῦτα παρὰ τῇ *Herz*. Ἀμφότεροι ἐξετίμησαν βαθέως ἀλλήλους⁴. Ὁ *Schlegel* διείδεν ὅτι ὁ *Schleiermacher* ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ πολὺν αὐτὸν εἰς τὸ νεωστὶ ἰδρυνθὲν περιοδικὸν *Athenaeum*· καὶ πράγματι εἰς αὐτὸ ἐμφανίζει ὁ *Schleiermacher* τὰ πρωτόλεια καὶ τὰς πρώτας ἀποδείξεις τοῦ περιλάμπρου ἔπειτα συγγραφικοῦ του σταδίου. Οἱ ἐκδοθέντες ὀλίγα ἔτη βραδύτερον περίφημοι περὶ θρησκείας λόγοι του ἐπέσπασαν γενικὴν προσοχὴν τοῦ λογίου κόσμου διὰ τὰς ιδέας τοῦ συγγραφέως των καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεώς των. Ὁ *Schleiermacher* κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀναπτύσσει μεγάλην συγγραφικὴν δρασίν, ἀλλὰ δὲν λημονεῖ καὶ τὴν κλίσιν του πρὸς τὸ ὠραῖον φῦλον. Ἡ σκανδαλώδης ἀνάμειξις του

εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἱεροκήρυκος *Grunow* καὶ τῆς συζύγου του Ἐλεονώρας, ἣν ζητεῖ νὰ χωρίσῃ ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της, δὲν ἔμεινεν ἀτιμώρητος, διότι ἡ προϊσταμένη του ἐκκλησιαστικῆ ἀρχῆ τὸν μετέθεσεν εἰς τὴν *Hofpredigerstelle* ἐν *Stolpe* τῆς Πομερανίας⁵. Ἐκεῖ παρέμεινε δύο ἔτη (1802-1804)· τὰ ἔτη ταῦτα χαρακτηρίζει ὡς τὰ θλιβερώτατα τῆς ζωῆς του. Ἡ τραγικότης τῆς ἀνθρωπίνης ἐπάρξεως ἢ συσταμένη εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τοῦ ἐγὼ μας, εἰς τὴν παροδικότητα τῆς ἰδίας ἐπάρξεως καὶ εἰς τὴν ἀλλαγὴν καὶ μετατροπὴν ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων συνθηκῶν, γίνεται ἀμέσως συνειδητὴ εἰς τὸν ἐξόριστον ἄνδρα. Ἀσθενῶν, ἀπομεμονωμένος, μὲ πληγωμένην τὴν καρδίαν, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ ἕνα ἢ Ἐλεονώρα προβῆ εἰς τὸ διάβημα τοῦ χωρισμοῦ — τοῦ θανάτου αὐτῆ εἶχεν ἤδη συνέλθει καὶ ἐγκαταλείψει πᾶν τοιοῦτον σχέδιον — καταλαμβάνεται ὁ *Schleiermacher* ὑπὸ βαρυνθύμων σκέψεων. «Ἐτελείωσε (γράφει εἰς τὴν *Herz*), τὸ δυστυχέστατον ἔτος τῆς ζωῆς μου (1803). Ἀλλὰ καὶ τί ἠμποροῦν καὶ ὅλα τὰ μέλλοντα ἔτη νὰ εἶναι ἄλλο, παρὰ συνέχεια αὐτοῦ, ἀνεκτότερα μόνον ἔνεκα τῆς εὐεργετικῆς ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὅποιον ὁ χρόνος σιγὰ-σιγὰ τὰ πάντα ἀποτρίβει καὶ ἀποστομώνει ἰδιαίτερος μάλιστα θὰ συνέβαινε τοῦτο ἂν ἠκολούθουν τὴν συμβουλὴν σου νὰ ὑποφέρω μόνον χωρὶς νὰ ἀντίσταμαι»⁶. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, καθ' ὃν ἡ πληγωμένη καρδιά του ἐχρειάζετο παρηγορίαν καὶ βάλσαμον, συνεπλήρωσε καὶ ἐξέδωκε τὸν πρῶτον τόμον τῆς μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος. Πῶς προήχθη ὁμοῦς ὁ *Schleiermacher* εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἔνδοξον συγγραφικόν του ἔργον; Ἦλθεν οἴκοθεν εἰς τὴν ἐπίνοιαν ταύτην ἢ ἄλλος ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τοῦτο; Τὴν ἰδέαν τῆς μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος προέβαλε τὸ πρῶτον ὁ Φριδερίκος *von Schlegel* κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1799. Εἶχε κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τελειώσει ὁ *Schleiermacher* τοὺς λόγους του «περὶ θρησκείας», ἔλαβε δὲ ἐπιστολὴν τοῦ *Schlegel* προτείνοντος τὴν ἀπὸ κοινοῦ μετάφρασιν τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου. Εἶχεν ἀποπερατωθῆ τῷ 1793 ἡ κλασσικὴ μετάφρασις τοῦ Ὀμήρου ὑπὸ τοῦ *Voss* καὶ τῷ 1797 εἶχεν ἐκδοθῆ ὁ πρῶτος τόμος τοῦ *Σαίξπηρ* ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου *von Schlegel* (τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ ἡμετέρου Φριδερίκου *von Schlegel*), ὁ ὅποιος μέχρι τοῦ 1810 μετέφρασεν εἰς ἑννέα τόμους ὀλόκληρον τὸν μέγαν Ἑγγλον τραγικόν. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ ἄλλαι μεγάλαι μεταφράσεις ἐσχεδιάζοντο. Ἡ ἰδέα λοιπὸν τῆς μεταφράσεως καὶ τοῦ Πλάτωνος ἠωρεῖτο, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῷ αἴρει.

Ἀλλὰ ὑπὸ ποίους ὄρους καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας ἀνελάμβανον οἱ δύο οὔτοι ἄνδρες, *Schlegel* καὶ *Schleiermacher*, τὴν μετάφρασιν ταύτην; Ἡ κατανόησις τοῦ Πλάτωνος εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τὸν ἀγῶνα τῶν παγκοσμίων θρησκευτῶν πρὸς ἀλλήλας. Παρὰ Πλάτωνι ἀνευρίσκετο μόνον καὶ μονομερῶς ἡ ἀρχὴ τῆς πέραν τῶν ἐγκοσμίων ὑποστάσεως (*Das Princip der Jenseitigkeit*), καὶ τῆς ἀποξενώσεως τοῦ πνεύματος ἐν τῷ

κόσμου. Συνεχέετο ὁ Πλάτων πρὸς τὸν Χριστιανισμόν καὶ οὕτω μόνον ἐγίνετο ἀντιληπτός κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα, καὶ μετ' αὐτὴν δὲ τὴν περίφημον καὶ κλασσικὴν εἰς τὴν Λατινικὴν μετάφρασίν του ὑπὸ τοῦ Μαριιλίου Φιτσίνου, τὴν ἐκδοθεῖσαν τύποις (1483) πρὶν ἢ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐκδοθῆ ἢ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μάρκου Μουσοῦρου (1513), οὐδὲν ἦτιον παρέμεινεν ἐπιχρατοῦσα ἢ νεοπλατωνικὴ αὐτοῦ ἀντίληψις καὶ σύγκυσις πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ Πλάτων ὅμως δὲν εἶναι μόνον φιλόσοφος, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγιστος λογοτέχνης τῆς Ἀρχαιότητος. Οἱ ἐν Γερμανίᾳ χρόνοι τῆς ἐποχῆς τοῦ *Schleiermacher* ἦσαν προσφύεστατοι πρὸς ἐνιαίαν κατανόησιν τοῦ φιλοσόφου καὶ καλλιτέχρου. Διότι ὁ φιλοσοφικὸς διάλογος εἶναι ἴδιον ἀνωτέρας πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως καὶ βλέπομεν διὰ τοῦτο ὅτι καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἔχουσι συγγράφει τοιούτους ἀξιολογωτάτους διαλόγους ἄνδρες ὡς ὁ *Shaftesbury*, ὁ *Diderot*, ὁ *Friedrich Schlegel* (τὸν περὶ ποιήσεως διάλογόν του), ὁ *Schelling* τὸν *Bruno* του. Καὶ ὁ *Schleiermacher* ἐσχεδίαζε τοιούτους ἠθικὸς διαλόγους, μάλιστα δὲ ἐξέδωκε καὶ ἓνα, ἡ δὲ «*Weihnachtsfeier*» του εἶναι τὸ χριστιανικὸν συνάρτημα τοῦ Πλατωνικοῦ Συμποσίου. Ὁ *Schleiermacher* ἠγάπα ἤδη ἐκ τῶν νεανικῶν του χρόνων τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Πλάτωνος. Ἡ ἀγάπη του αὕτη, γράφει εἰς ἐπιστολὴν του τῆς 10^{ης} Αὐγούστου 1802 πρὸς τὴν *Herz* (ἰδὲ τὰς Ἐπιστολάς του, τόμ. Α', σελ. 312) εἶναι τὸ παράδειγμα τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπαρχούσης προφητικῆς δυνάμεως καὶ τῆς προελεύσεως παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ παντὸς ἐν αὐτῷ καλοῦ καὶ ἀξιολόγου ἐκ προαισθήσεως (*Ahnungen*), «πόσον ὀλίγον (ἐξακολουνθεῖ) ἐνόησα ἐν συνόλῳ τὸν Πλάτωνα, ὅταν τὸ πρῶτον ἀνεγίνωσκον αὐτὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ! ἀμυδρά τις μόνον ἀκτὶς (*Schimmer*) αὐτοῦ παρέμεινεν ἐν ἐμοὶ αἰωρουμένη. Ἀλλὰ πόσον ἤδη ἀπὸ τότε τὸν ἠγάπων καὶ ἐθαύμαζον». Καὶ ἀργότερον ὁμολογεῖ ὅτι οὐδεὶς συγγραφεὺς ὅσον ὁ «θεῖος αὐτὸς ἄνθρωπος» ἐπέδρασε τόσον ἐπ' αὐτὸν καὶ ὡς φιλόσοφον καὶ ὡς ἄνθρωπον¹. Ὁ τε *Schlegel* καὶ ὁ *Schleiermacher* ἠσχολοῦντο ἀπὸ πολλοῦ μὲ τὸν Πλάτωνα. Ἀλλὰ ἐκάτερος αὐτῶν ἦλθεν εἰς τὸν φιλόσοφον ἐξ ἄλλης ὁδοῦ καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν. Ὁ *Schlegel* προσῆλθε πρὸς τὸν Πλάτωνα μελετῶν τοὺς ἀρχαίους καὶ εὐρῶν παρ' αὐτῷ ἰδιαιτέραν ἀντίληψιν τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἔρωτος. Μετὰ τὴν ἰδιαιτέραν αἴσθησιν τοῦ ἔρους, ἥτις διέκρινεν αὐτόν, ὠσφράνθη, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἀρωματώδη χάριν τὴν ἐπιχευμένην εἰς τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους. Εἶχε μεταφράσει τὸν Λύσιν, τὸν διάλογον περὶ φιλίας, καὶ εἶχεν ἀρχίσει καὶ τοὺς Νόμους. Εἶχεν ἤδη ὁ *Schlegel* σχηματίσει τὴν μέθοδόν του. Αὕτη ἦτο ἀντίληψις τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς (*Erfassung der inneren Form*) ἑνὸς λογοτεχνικοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐξελικτικὴ ἐξέτασις ἑνὸς συγγραφέως. Ἐπεζητεῖ λοιπὸν παρὰ τῷ Πλάτωνι νὰ συλλάβῃ τὴν ἐσωτερικὴν καλλιτεχνικὴν μορφήν τῶν διαλόγων καὶ τὴν ἀσύντακτον μᾶζαν αὐτῶν νὰ ἐξετάσῃ ἐπὶ τὴν ἐποψὴν τῆς ἐξελίξεως τοῦ Πλάτωνος, νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν

συναγωγή και ούτω τακτοποίηση ταύτην. Ἐξ ἑτέρου ὁ *Schleiermacher* ὡς καὶ ὁ *Schelling* ἐπεζήτησαν νὰ πλησιάσωσι τὸν Πλάτωνα εἰς τὸν νεώτερον μονισμόν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ *Schelling* ἐνόθευε τὸν Τίμαιον τοῦ Πλάτωνος, ἵνα ἄρῃ ἐκ ποδῶν τὴν κερχωρισμένην τοῦ κόσμου ὕλην (Τίμ. 28 κέξ.). Διὰ τὴν γενικωτέραν ἐργασίαν τοῦ *Schleiermacher* παρὰ Πλάτωνι πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ ὅτι οὗτος συνέλαβεν ὀξέως τὸ παρὰ Πλάτωνι μυθικὸν καὶ ἐχώρισεν ἀσθηρῶς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐννοίας τῶν μυθικῶν συμβόλων τῆς παρακαμῆς, τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κόσμου, τῆς μετεμψυχώσεως καὶ τοῦ δικαστηρίου τῶν νεκρῶν.

Ὁ *Schlegel* λοιπὸν ὁ ἀρχηγὸς τότε τῆς κινήσεως τῆς κατευθυνομένης εἰς ἀνάλυσιν καὶ ἰστορίαν τῆς λογοτεχνίας συνέλαβε πρῶτος τὸ σχέδιον τῆς μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος. Ἦθελεν οὕτω νὰ καταστήσῃ αὐτὸν κτῆμα καὶ τῆς Γερμανικῆς λογοτεχνίας ὡς εἶχεν ἤδη τοῦτο συμβῆ διὰ τὸν Ὅμηρον, Σαίξπηρ καὶ ἐγένετο τότε διὰ τὸν *Dante*, τὸν *Cervantes* καὶ *Calderon*. Παρατηρητέον μόνον ἐν παρόδῳ ὅτι καὶ ὁ *Eberhard* ἐν Χάλλῃ παρεκίνησε τὸν *Schleiermacher* νὰ ἀναζητήσῃ τὴν συστηματικὴν συνέχειαν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Προηγήθη λοιπὸν, ἐπαναλαμβάνω, ὁ *Schlegel* εἰς τὸ σχέδιον, ἀλλ' ὁ *Schleiermacher* προσῆλθεν εἰς αὐτὸ ἀσυνκράτως ἀνώτερον παρεσκευασμένος καὶ πνευματικῶς συγγενέστερον πρὸς τὸν Πλάτωνα διακείμενος. Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, ἔλεγεν ὁ *Schleiermacher*, πρέπει νὰ ἐλευθερωθῇ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως, θὰ εἶναι δὲ ἐντελῶς ἀδιάφορον διὰ τὰ ἔτη τὰ ὁποῖα θὰ διήρκει («*Jahre die darüber hingehen, müssen nicht geachtet werden*»). Ὅτι ὁ *Schleiermacher* θὰ ἦτο προσφνεστάτος συνεργάτης καὶ βοηθός, ἐγνωρίζον πάντες καὶ πρὸ πάντων ὁ *Schlegel*. Ὁ *Schleiermacher* ἠγάπα εἰς τὸν Πλάτωνα τὴν διαλεκτικὴν του καὶ τὴν δι' αὐτῆς προσορινομένην δυνατότητα τὸν πραγματικὸν ἰδεαλισμὸν (*objektiver Idealismus*) νὰ μεταβάλλῃ τις εἰς ζωντανὴν πεποιθήσιν. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι συστηματικὴ τις συναγωγή, ἢ γνῶσις του δὲ ἀπαιτεῖ σύστημά τι, τὸ ὁποῖον νὰ διαρθρῶνῃ λογικῶς ὅλα τὰ φαινόμενα. Ἡ συνεργασία λοιπὸν δύο ἀνδρῶν περὶ τοῦ Πλάτωνος, ὅπως ἦσαν οἱ *Schlegel* καὶ *Schleiermacher*, ὁρμωμένων ἐκ δύο διαφόρων φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων, θὰ ἦτο μέγα εὐτύχημα. Ἀλλὰ παρέμεινε δυστυχῶς φιλὸν ὄνειρον. Ὁ *Schleiermacher* ἐδέχθη μὲν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ σχέδιον, ἀλλὰ γνωρίζων τὸν χαρακτῆρα τοῦ *Schlegel* ἐθεώρει ἀβεβαίαν καὶ εἰς πολὺ ἀπώτερον μέλλον πιθανὴν τὴν ἐκτέλεσίν του. Τί ἀκριβῶς ἔλεγετο κατὰ τὰς σχετικὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, δὲν γνωρίζομεν ὁ *Schleiermacher* ἐζήτησε δέκα ἔτη βραδύτερον νὰ ἀναγράψῃ τὰς σχετικὰς πρὸς τοῦτο ἀναμνήσεις του, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε μόνον ἀορίστως καὶ ἀσαφῶς. Ἀμφότεροι εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ καταστήσωσι δυνατὴν τὴν φιλολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν κατάληψιν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν μετάφρασιν ταύτην νὰ καταστήσωσι, ὡς ἀνέφερα, ἀναφαίρετον

φιλολογικὸν κτῆμα τῆς Γερμανικῆς λογοτεχνίας. Ἐπιπλέον ἀναφύων ζήτημα τῆς χρονολογικῆς τῶν διαλόγων κατατάξεως, εἰς τὸ ὅποιον ὑπεχώρησεν ὁ *Schleiermacher* πλήρως εἰς τὰς ἐνδείξεις τοῦ συνεργάτου καὶ συνεφώνησαν νὰ προτάξωσι τὸν Φαῖδρον καὶ Πρωταγόραν καὶ εἰς τὸ τέλος νὰ ἔλθῃ ἡ Πολιτεία, τὸ ζήτημα, λέγω, τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον οὐσιῶδες πρόσκομμα εἰς τὴν συνεργασίαν των. Ἡ ἐπίσημος καὶ δημοσίως γνωστοποίησις τοῦ ἔργου ἔγινεν ὑπὸ τοῦ *Schlegel*, χωρὶς ὅμως νὰ γίνῃ ἐν αὐτῇ καὶ μνεία τοῦ ὀνόματος τοῦ *Schleiermacher*. Τῇ 22 Ἀπριλίου 1800 ἔγραφεν ὁ *Schleiermacher* εἰς τὸν *Brinckmann*. «Ζητῶ τὰ συγκαθητήριά σου καὶ τὴν εὐλογίαν σου δι' ἐν μέγα ἔργον, τὸ ὅποιον ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν *Schlegel* ἀνέλαβον. Εἶναι ἡ ἀγγελθεῖσα ἤδη μετάφρασις τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τὴν ἀγγελίαν δὲν ἀναφέρομαι καὶ ἐγὼ, θὰ μείνῃ τὸ ὄνομά μου μυστικὸν μέχρι τῆς πραγματικῆς ἐκδόσεως τῆς μεταφράσεως. Εἶμαι κατενθουσιασμένος μὲ αὐτὴν τὴν μετάφρασιν, διότι αἰσθάνομαι βαθυτάτην ἀγάπην πρὸς τὸν συγγραφέα τοῦτον, ἀφ' οὗτον τὸν ἐγγνώρισα. Φοβοῦμαι μόνον ὅτι ἀνέλαβον ἔργον ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μου⁸». Ὁ γάμος εἶτα τοῦ *Schlegel* μὲ τὴν Λωροθέαν *Veit* ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ἀπὸ τὸ Βερολίνον. Ὁ *Schlegel* εἰργάζετο βραδέως καὶ δυσκόλως, εἶχε πρὸς τούτοις πολλὰς συγγραφικὰς ἐργασίας νὰ κάμῃ καὶ ἔζη διαρκῶς μὲ οικονομικὰς στενοχωρίας. Ὁ ἐκδότης *Fromman* μαθὼν τὰ σχέδια τοῦ *Schlegel* περὶ μετάφρασεως τοῦ Πλάτωνος⁹ προσέειπε εἰς αὐτὸν ἀδιαλείπτως, ἕως οὗτον συγκατένευσεν ὁ *Schlegel* ἀβασανίστως καὶ ἐκλείσθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1800 ἡ σχετικὴ συμφωνία. Ὁ *Schlegel* ἔλαβε καὶ προκαταβολήν, τὴν ὁποίαν φαίνεται ἐχρειάζετο, ὑπεχρεώθη ὅμως νὰ ἐκδώσῃ τὸν πρῶτον τόμον τῆς μεταφράσεως τὸ Πάσχα τοῦ 1801. Ἐπιπλέον ἡ διάρκεια ἐνὸς μόνου ἔτους πρὸς διάταξιν καὶ τακτοποίησιν τῶν Πλατωνικῶν συγγραμμάτων καὶ ἰδεῶν ἦτο χρόνος ἀνεπαρκέστατος.

Εἰς τοιαύτην στενόχωρον θέσιν περιελθόντος τοῦ ἐπιχειρήματος ἠναγκάσθη ὁ *Schleiermacher*, ὑποστηριζόμενος εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ του φίλου καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς φιλόλογους γνωστοτάτου ἀνδρὸς τοῦ *Heindorf*, νὰ ἀφήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ προσωρινῶς μόνον τὴν χρονολογικὴν ἢ πραγματικὴν διάταξιν τῶν διαλόγων. Προέτεινε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ ζήτημα μόνον μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος. Εἰς τοῦτο δὲν ἦτο ὁ *Schlegel* σύμφωνος, ἀλλ' ἐπέμενε εἰς τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν, ἐνόμιζε μάλιστα ἤδη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1800 ὅτι εἶχεν ἀνεύρει ταύτην. Ἐπρεπε λοιπὸν κατὰ τὸν *Schlegel* τὸν πρῶτον τόμον νὰ ἀποτελέσωσιν, ὁ Φαῖδρος, ὁ Παρμενίδης καὶ ὁ Πρωταγόρας. Ἐργασθεὶς ἐνδελεχῶς ὁ μακρόθυμος *Schleiermacher* ἀπεπεράτωσε τὸν Μάρτιον τοῦ 1801 τὴν ἀδρομερῆ μετάφρασιν τοῦ Φαῖδρου καὶ ὀλίγον βραδύτερον καὶ τὸν Πρωταγόραν. Ἐπιπλέον ὁ Παρμενίδης, ὃν εἶχεν ἀναλάβει ὁ *Schlegel*, ἐβράδυνε καὶ ἐβράδυνε καὶ ἀνεβάλλετο διότι οὗτος ἀνεγίνωσκε καὶ ἐπιανεγίνωσκε τὸν Πλάτωνα καὶ ἀνέγραφε διαρκῶς διαγράμ-

ματα χωρὶς σταθερὰ ἀποτελέσματα καὶ χωρὶς ὠρισμένον σκοπὸν. Τὸν *Schlegel* ἀπησχόλει, ὡς ἔγραφε, μᾶλλον ἢ *Lucinde* του ἢ ὁ Πλάτων. Ὁ *Schleiermacher* τὸν συνεβούλευε καὶ εἰς τὰ δύο γὰ ἀσχολῆται «*Plato und Lucinde, Lucinde und Plato*». Τὸ χάσμα, ὅπερ ἐπρόκειτο γὰ χωρὶς διὰ παντὸς τοὺς ἄνδρας τούτους, ἤρχισε γὰ διαφραίνεται¹⁰. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι μετὰ παραδειγματικῆς εὐσυνειδησίας καὶ ἀκριβείας εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς τὸ ἔργον του ὁ *Schleiermacher*. Βοηθητικὰ μέσα εἶχεν ὑποσχεθῆ γὰ λάβῃ πάντα τὰ προσιτὰ (*Alles benutzen was nur zu haben war*). Ἐλεγχθῆ δὲ ἤδη ἐνταῦθα ὅτι, ἵνα προλάβῃ δυσμενεῖς καὶ προσοπιτικὰ κρίσεις, ἐθεώρησε καλὸν εἰσαγωγικῶς γὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοιούτων κριτικῶν ὅπλα τινά, ἵνα μὴ τυχὸν εἴπωσιν ἀνακρίβειαν ἢ ἀνοησίαν τινά¹¹. Οὕτω διήλθε τὸ 1801. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ *Schlegel* ἀπεφάσισε γὰ ἐκτελέσῃ διάβημα, τὸ ὁποῖον κατέστρεψε πᾶσαν συνοχὴν καὶ ἀκολονθίαν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ του. Μετόκησεν εἰς Παρισίους. Ἐκ Παρισίων ἔστειλε μικρὰν τινα εἰσαγωγὴν εἰς τὸν Παρμενίδην καὶ Φαῖδωνα καὶ οὐδὲν πλέον. Ὁ ἐκδότης *Fromann* ἐδήλωσεν ὅτι θεωρεῖ ἑαυτὸν πλέον ἀδέσμευτον ὑπὸ τοῦ συμβολαίου, καὶ ἐζήτει σκαιῶς παρὰ τοῦ *Schleiermacher* τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἕως τότε ἐξόδων καὶ δαπανῶν του. Ὁ *Schlegel* ἠναγκάσθη οὕτω γὰ παραιτηθῆ ὀριστικῶς τῆς συνεργασίας, ὁ *Schleiermacher* εἶρε πρόθυμον ἐκδότην, τὸν φίλον του *Reimer*, καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1804 ἐκδίδεται ὁ πρῶτος τόμος ὑπὸ μόνου τοῦ *Schleiermacher*. Ὁ τόμος οὗτος περιέχει εἰσαγωγὴν, τὸν Φαῖδρον, Λύσον καὶ Πρωταγόραν. Ὡστε ἡ συνεργασία, οὕτως εἰπεῖν, τῶν δύο ἀνδρῶν διήρκεσε μόνον ἀπὸ τοῦ 1799-1803. Ἄλλ' ἡ συνεργασία αὕτη συνετέλεσε περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην διαφορὰν καὶ διαφωνίαν γὰ ἐπιφέρει τὴν διάλυσιν τῆς φιλίας τῶν δύο ἀνδρῶν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐγένετο ἀφορμὴ καὶ ἔχθρας τινὸς καὶ ἀντεγκλήσεων, διότι ὁ *Schleiermacher* ἐν τῷ συντομωτάτῳ προλόγῳ, τὸν ὁποῖον προέταξε τοῦ πρώτου τόμου, οὐδεμίαν μνειάν ἔκαμε τοῦ *Schlegel*. Ἡ φιλία τῶν ἀνίσων διελύετο οὕτω. Ὁ χαρακτήρ τοῦ *Schlegel*, ὃν χαρακτηρίζομενος ὁ *Schleiermacher* ἐκάλεε ἑλληριστὴ «ἐργοδιώκτην», δὲν ἔφθανέ ποτε εἰς ὠριμότητα περὶ τινος πράγματος, τὰ ἐπιστημονικὰ του σχέδια δὲν κατέληγον εἰς πραγματοποίησιν, ἡ ζωὴ του δὲν εἶχεν ἔρρυθμον πορείαν καὶ ἡ σχέσις του πρὸς τὸν κόσμον δὲν ἀπέληγεν εἰς εἰρήνην. Ἡ ὀξύτης τῆς φύσεός του, ἡ μεγάλη εἰρηθιστικότης του καὶ ἡ καχυποψία του ἦσαν οἱ διαρκεῖς συνοδοὶ τῆς ζωῆς του. Ἀσχολούμενος διαρκῶς μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ἔκρινε τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἀγάπην ἢ μὲ μῖσος ἀναλόγως τῶν διαθέσεων καὶ τῆς στάσεώς των πρὸς τὰς σιγμαϊαῖς πράξεις ἢ σχέδιά του. Καχύποπος ὅταν ἐφέρετό τις πρὸς αὐτὸν μὲ παρησίαν, εὐπιστος ὅταν ἐκολακεύετο ὁ ἐγωϊσμός του, ἔστω καὶ ἐπιπολαίως καὶ ἄνευ λόγου. Δὲν ἦτο λοιπὸν ὑπὸ τοιούτους ὅρους δυνατὴ μακρὰ μὲ τὸν *Schleiermacher* συνεργασία¹². Περὶ τὴν μετάφρασιν ταύτην τοῦ Πλάτωνος ἠσχολήθη εἴτα ὁ *Schleiermacher* ἐπιμελῶς ἐπὶ μακρὰ ἔτη¹³. Μετέφρασε δὲ ὅλα τὰ

ἔργα τοῦ φιλοσόφου πλὴν τῶν Νόμων καὶ τοῦ Τιμαίου. Εἶναι τοῦτο κολοσσιαία ἐργασία ἀναβιβάζουσα αὐτὸν εἰς περίοπτον καὶ ἔνδοξον θέσιν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας. Ἐνδιαφέρουν τοὺς φιλολόγους αἱ συζητήσεις καὶ προθέσεις τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν περὶ τὸν Πλάτωνα. Καὶ ὁ *Schlegel* ἀρχικῶς καὶ ὁ *Schleiermacher* ὠρμῶντο εἰς τὰς προθέσεις καὶ τὴν φιλολογικὴν των δοῶσιν ἐκ τῆς νέας φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ὡς ταύτην ἴδρυσεν ὁ *Fr. Aug. Wolf*. Ἐν παρόδῳ παρατηρῶ ὅτι ὁ *Schleiermacher*, ὁ φίλος οὗτος τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀτομικότητος, δὲν ἠδυνήθη νὰ αἰσθανθῇ κλίσιν πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ Φριδ. Αὐγ. Βόλφ, ἔνεκα τοῦ ὑπερφιάλου καὶ ἀγερώχου χαρακτήρου τοῦ ἀνδρὸς τούτου, καθὼς ἀκριβῶς δὲν συνεμερῶζετο τὴν μεγάλην πίστιν τοῦ *Hegel* εἰς τὸ κράτος ἢ τὴν σοφίαν τῆς γραφειοκρατίας, οὐδὲ εἰς τὸν ἀφηρημένον ἰδεαλισμὸν καὶ ἐγκυκλοπαιδισμὸν τοῦ συστήματος τοῦ φιλοσόφου τούτου. Διὰ τὸν *Schleiermacher* τὸ πᾶν ἦτο ὁ ἀτομικὸς βίος καὶ ἡ προσωπικὴ μόρφωσις¹⁴, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο παρέμεινε φίλος τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπίσης ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῷ σχολείῳ. Ὡς πρὸς τὰ Πανεπιστήμια ὁ φίλος τῆς ἐλευθερίας ἀνὴρ ἔλεγε ὅτι δυνατόν ἄλλα πράγματα ἢ ἰδρύματα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ νὰ συντηρῶνται ἢ καὶ νὰ εὐδοκιμῶσιν, ὅταν οἱ ἐν αὐτοῖς ἐργαζόμενοι ἐργάζωνται ὑπὸ τὸ κράτος ἐξωτερικῆς βίας, ἀλλὰ τὰ Πανεπιστήμια μόνον μὲ ὄρεξιν καὶ ἀγάπην εἶναι δυνατόν νὰ διατηρηθῶσι καὶ εὐδοκιμήσωσιν. Ἄνευ τῶν συναισθημάτων τούτων δὲν ὠφελοῦσιν εἰς τίποτε αἱ ἄριστοι διατάξεις καὶ οἱ ἄριστοι κανονισμοί, ἀλλὰ παραμένουσι κενοὶ σκοποὶ ἐπὶ τοῦ χάριτου μόνον κατακείμενοι καὶ ὑπάρχοντες. Ὁ *Friedrich von Schlegel* ἀφ' ἐτέρου τὴν νέαν φιλολογίαν τοῦ Βόλφ συνεδύαξε μὲ τὴν νέαν φιλοσοφίαν καὶ αἰσθητικὴν, τῶν ὁποίων τὴν νέαν ἔννοιαν καὶ τὸ νέον περιεχόμενον συνέλαβεν ἐν Ἰένη ἐν συναναστροφῇ πρὸς αὐτὸν ὁ *Schelling*, ὁ μέγας οὗτος αἰσθητικὸς καὶ ἀφομοιωτικὸς. Ὁ λόγιος ἐκεῖνος, λέγει ὁ *Schlegel*¹⁵, ὅστις μόνον μὲ τὴν γλῶσσαν ξηρῶς ἀσχολεῖται, ὀνομάζεται μόνον καταχρηστικῶς φιλόλογος. Ὁ φιλόλογος ἵσταται μὲ τὸν καλλιτέχνην καὶ τὸν φιλόσοφον εἰς τὰς ὑψίστας βαθμίδας, ἢ μᾶλλον ἀμφοτέροι, ὁ καλλιτέχνης καὶ ὁ φιλόσοφος, εἰσέρχονται καὶ περιέχονται ἐν αὐτῷ. Ἔργον τοῦ φιλολόγου εἶναι ἡ ἱστορικὴ σύνθεσις τῶν ἔργων τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης, τούτων τὴν ἱστορίαν ὀφείλει οὗτος νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ παριστάνῃ ἐν ζωηρᾷ ἐποποιείᾳ.

Ὁ *Schleiermacher* ἐκλαμβάνων οὕτω τὴν φιλολογίαν, συνδύασας δὲ αὐτὴν πρὸς τὴν ἰδίαν εὐφρίαν ἐφήρμοσεν αὐτὴν περιορισμένως μόνον εἰς τὸν Πλάτωνα. Αἱ θεμελιώδεις σκέψεις τῆς νέας ταύτης φιλολογίας ἦσαν τρεῖς, ἐσωτερικὴ μορφή, σύνθεσις, καὶ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις (*Innere Form, Komposition* καὶ *entwicklungsgeschichtliche Betrachtung*). Ὁ *Tennemann*¹⁶ εἶχε προσπαθήσει νὰ εὕρῃ διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων ἐξωτερικὰ τεκμήρια, οἱ δύο ἀφ' ἐτέρου ἐζήτησαν νὰ εὔρουν τὴν σύνδεσιν τῶν ἐσωτερικῶν πρὸς ἀλλήλους συνάφειαν ἐν Πλατωνικῷ πνεύματι ἐχόντων

διαλόγων. Ὁ Θεαίτητος λοιπὸν Σοφιστὴς καὶ Πολιτικὸς ἀποτελοῦσιν ἐν ὄλον. Δεύτερον ὄλον ἀποτελοῦσιν ἡ Πολιτεία ὁ Τίμαιος καὶ ὁ Κριτίας. Τὸ δεύτερον ὄλον εἶναι ἀτελές, διὸ ἀνάγκη νὰ καταταχθῇ μετὰ τὸ πρῶτον¹⁷. Πρῶτος ὁ *Friedrich Schlegel* ὑπεστήριξε, βασιζόμενος καὶ εἰς παλαιότερας παραδόσεις, ὅτι ὁ Φαῖδρος εἶναι ὁ πρῶτος Πλατωνικὸς διάλογος. Ὁ *Schleiermacher* ἐδίσταζε νὰ παραδεχθῇ κατ' ἄρχας τοῦτο, ἔπειτα τὸ ἀπεδέχθη, ἴσως κατὰ τινας μόνον κατ' ἐπίφασιν. Σήμερον μὲ τὰ γραμματικὰ καὶ κριτικοφιλοσοφικὰ μέσα τὰ ὁποῖα πρὸς ἐξέτασιν τοῦ Πλάτωνος διαθέτομεν, οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ τούτου. Ὁ *Schlegel* ἐδέχθη ἐσωτερικὴν συνάφειαν Φαίδρου, Παρμενίδου¹⁸ καὶ Πρωταγόρου, ἀμφοτέρου δὲ οἱ φίλοι ἐθεώρησαν τοὺς διαλόγους τούτους ὡς τὰ κύρια ἔργα τῆς πρώτης Πλατωνικῆς περιόδου. Ἡ φυσικὴ καὶ προφανὴς γνώμη ὅτι ἡ ἐν τῷ Φαίδρῳ περὶ ἰδεῶν διδασκαλία προϋποθέτει τοὺς Σωκρατικὸς διαλόγους ἐγκατελείτετο¹⁹. Σημειωτέον ἀκόμη ὅτι ὁ *Schlegel* καὶ ὁ *Schleiermacher* εἶχον ὡς πρὸς τὸ Πλατωνικὸν ἔργον βασικὴν πρὸς ἀλλήλους ἀντίθεσιν. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἀντιτίθενται πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ Πλατωνικῷ ζητήματι αἱ γνώμαι τῶν ἐξελικτικῶν καὶ τῶν συστηματικῶν. Οἱ ἐξελικτικοὶ διαβλέπουσι διάφορα τεκμήρια ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐξελιξέως τοῦ φιλοσόφου ἀπὸ θέματος εἰς θέμα καὶ ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα. Τὰ ἔργα δὲ ἐκεῖνα, ἐν οἷς τοιαύτη ἀλληλονυχία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνευρεθῇ καὶ καταδειχθῇ, παραδέχονται ὡς ἴδια αὐτοτελῆ δημιουργήματα, παραχθέντα μετὰ τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου προηγηθείσας συζητήσεις, αἵτινες συζητήσεις ἀφορμὴν ἔσχον τὴν ἐν τῇ τότε φιλοσοφικῇ ἐν Ἀθήναις ἀτμοσφαιρᾷ ὑπάρχουσαν κατάστασιν. Ἀφ' ἑτέρου οἱ συστηματικοὶ διαβλέπουσιν εἰς τὰ ἔργα ταῦτα τὰ μέλη σκοπίμου συνοχῆς, συνοχῆς ἣτις ἀποβλέπει εἰς ἴδρουν, ἃς τὸ εἶπωμεν γενικώτερον, συστήματος. Ζητοῦσι δὲ οὗτοι νὰ καταδείξωσι τὰ τεχνικὰ ἐκεῖνα μέσα, δι' ὧν ἡ συνοχὴ αὕτη τεργέντως ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὑποδεικνύεται εἰς τοὺς ἀναγνώστας του.

Ὁ *Schlegel* ἐθεμελίωσε τὴν ἐξελικτικὴν, ὁ *Schleiermacher* τὴν συστηματικὴν ἐκδοχὴν. Συνήθως νομίζεται ὅτι ὁ *Karl Friedrich Hermann* ἀντέταξεν εἰς τὸν Πλάτωνα τοῦ *Schleiermacher* τὴν ἀληθινὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν. Θεωρεῖται ὡς ἀνακαλύψας φυσικὴν μέθοδον παρατηρήσεως, ἣτις διέφυγε τὸ ἐκ προκαταλήψεως θολωθὲν ὄμμα τοῦ *Schleiermacher*. Ἀλλ' εἶναι ἀναμφισβήτητον²⁰, ὅτι ὁ *Schleiermacher* σχηματίσας τὴν ἰδίαν γνώμην ἐγνώριζεν ὅτι περιέχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *Tennemann* καὶ *Schlegel*. Ὡραίας ἰδέας ἀναπτύσσει ὁ *Schlegel* διὰ τὸν Πλάτωνα. Ἡ ἐσωτερικὴ, λέγει, μορφή τοῦ Πλατωνικοῦ πνεύματος ὁρίζεται διὰ συνδέσεως καλαισθητικῆς ἐποπτείας, ἐνθουσιασμοῦ, εἰρωνείας, φιλοσοφικοῦ ἔρωτος καὶ διαλεκτικῆς. Αὕτη ἡ ἐσωτερικὴ μορφή τοῦ Πλατωνικοῦ πνεύματος ἀπαιτεῖ τὴν παράστασίν της ἐν καλλιτεχνίῳ. Τοιοῦτον πνεῦμα ὡς ὁ Πλάτων θὰ ἐξήτει, ἐξελισσόμενον βῆμα πρὸς

βῆμα, νὰ φέρη βραδέως εἰς γνῶσιν του καὶ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ὄλου. Ἄλλ' ἤδη καὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς μακρᾶς σταδιοδρομίας του δὲν εἶχεν ἐπιτύχει ὁ Πλάτων τὸν σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας του, καὶ αὐτὰ τὰ τελευταῖα ἔργα του μᾶς δίδουν μόνον εἰς ἀποσπάσματα ἀκόμη τὴν τελευταίαν παρῶστασιν τῆς γνώμης του²¹.

Βραδέως καὶ διστακτικῶς προεχώρησεν ὁ *Schleiermacher* εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἰδίας του θεωρίας. Θεμελιώδης γνώμη του ὑπῆρξεν ὅτι ἡ ζητουμένη φιλοσοφικὴ ἐξάρτησις πρέπει νὰ συμπίπτη, εἰς τὰ κυριώτατα τοῦλάχιστον χαρακτηριστικά, μὲ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν. Ἀπέκλινεν, ὡς εἶπον, ὑπὲρ τοῦ Φαῖδρου ὡς τοῦ πρώτου διαλόγου, ἐξ οὗ δύναται ὄλος ὁ Πλάτων νὰ κατανοηθῆ, νομίσας ὅτι ἡ φιλοσοφικὴ ὁρμὴ (*Trieb*) τοῦ Πλάτωνος θὰ ἔγινε τότε συνειδητὴ εἰς αὐτὸν καὶ ταύτην οὗτος θὰ ἐζήτησε νὰ παραστήσῃ πρῶτον, ὁρμὴ ἣτις τὴν διαλεκτικὴν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου παράγει. Ὁ *Schleiermacher* ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἔργου του προσεπάθησε νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν καὶ σύνδεσιν τῶν διαλόγων πρὸς ἀλλήλους καὶ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ὄλην ἐξέλιξιν τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος. Ὁρμητὸν ἐκ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι ὁ Πλάτων ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν διαλόγων του θὰ ἐναπετύπωσεν εἰς αὐτούς, ὅσον ἠδυνήθη περισσότερον, τὰ προτερήματα τῆς προφορικῆς ἀνακωνώσεως (πρβλ. Φαῖδρ. 274, b ἐξ.), καὶ πρὸ παντὸς θὰ εἶχεν ἤδη ἐν ἑαυτῷ ἐτοίμην καὶ συνειδητὴν τὴν κοσμοθεωρίαν του, εἰς κανένα δὲ διάλογον, ἐνόμιζεν ὁ *Schleiermacher*, δὲν ἠδυνήθη ἢ δὲν ἤθελε νὰ προχωρήσῃ, χωρὶς νὰ προϋποθέσῃ, οἷον εἰς παιδαγωγικῶς, τὴν ἐπίδρασιν τοῦ προηγηθέντος διαλόγου ὡς ἐπιτευχθεῖσαν οὕτω λοιπὸν τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα ἐκάστου προηγουμένου διαλόγου ὀφείλει νὰ ἀποτελῆ τὴν συνέχειαν, ἐξ ἧς ἄρχεται ὁ νέος διάλογος. Εἶναι οὕτω συνεχῆς ἐξέλιξις τῶν φιλοσοφικῶν διανοημάτων, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν γενικῶν καὶ θεμελιωδῶν ἰδεῶν μέχρι τῆς ἀναπτύξεως τῶν καθ' ἕκαστα ἐπιστημῶν, καὶ ἀναλόγως τῆς θέσεως ἐκάστου διαλόγου εἰς τὴν ἐξελικτικὴν αὐτὴν σειρὰν πρέπει νὰ ὀρισθῆ καὶ ἡ χρονολογικὴ του τάξις (ιδ. *Einl.* τόμ. Α', σ. 21). Κατὰ ταῦτα, φρονεῖ ὁ *Schleiermacher* — ὁ θέλων οὕτω νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἰδίαν ἔμφυτον παιδαγωγικὴν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὸν φιλόσοφον — ἔχομεν τρεῖς σειρὰς ἢ συμπλέγματα τῶν διαλόγων του. Α'. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν συμπλεγμάτων τούτων καταλέγονται οἱ διάλογοι οἱ καλούμενοι στοιχειώδεις ἢ προπαρασκευαστικοὶ (*elementarische* ἢ *vorbereitende*). Οὗτοι εἶναι ὁ Φαῖδρος, ὁ Πρωταγόρας, Παρμενίδης καὶ ἐκ τῶν μικροτέρων ὁ Λύσις, ὅστις εἶναι παρῶρημα τοῦ Φαῖδρου, ὁ Λάχης, Χαρμίδης καὶ Εὐθύφρων, οἵτινες συμπληροῦσι τὸν Πρωταγόραν. Τὴν Ἀπολογία καὶ τὸν Κρίωνα θεωρεῖ διαλόγους εὐκαιρίας (*Gelegenheitschriften*) γραφέντας ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος οὐχὶ ἐλευθέρως καὶ αὐτοβούλως, ἀλλ' ἐξ ἱστορικῆς τῶν γεγονότων ἀναμνήσεως. Τὸν Ἴωνα, Ἴππιαν Ἐλάσσονα καὶ Ἴππαρχον, Μίνω καὶ Ἀλκιβιάδην (οἵτινες θὰ ἀνῆκον εἰς τὴν σειρὰν ταύτην) θεωρεῖ νόθους. Β'. Τὸ δεύτερον σύμ-

πλεγμα καλεῖται «διαλεκτικοὶ διάλογοι», ἄρχεται δὲ διὰ τοῦ Γοργίου καὶ Θεαιτήτου, μεθ' οὓς ἔπονται ὁ Σοφιστής, ὁ Πολιτικός, τὸ Συμπόσιον, ὁ Φαίδων καὶ τέλος ὁ Φίληβος. Μετὰ τὰς δύο αὐτὰς σειρὰς ἔρχεται ὡς κοινὸν συμπέρασμα τῶν ὁ Μένων· μετ' αὐτὸν ἀκολουθεῖ ὁ Εὐθύδημος καὶ ὁ Κρατύλος. Μὴ γνήσιοι θεωροῦνται ὁ Θεάγης, οἱ Ἐρασταὶ καὶ ὁ Κλειτοφῶν. Ἐκ τοῦ πρώτου Ἀλκιβιάδου καὶ Μενεξένου θεωρεῖ μόνον τμήματα ὡς ἔργα τοῦ ἰδίου τοῦ Πλάτωνος, τὰ ἄλλα θεωρεῖ ἔργον Πλατωνικοῦ τινος· τὸν Μείζονα Ἴππιαν νομίζει ἐν μέρει ἀμφίβολον, ἐν μέρει δὲ ὡς ἔργον προσωπικοῦ μᾶλλον ἢ ἐπιστημονικοῦ σκοποῦ. Γ'. Ἡ τρίτη σειρὰ ἢ τὸ τρίτον σύμπλεγμα περιλαμβάνει τοὺς συνθετικοὺς (*constructive*) διαλόγους· ἄρχεται δὲ μὲ τὴν Πολιτείαν, ἣν ἀκολουθεῖ ὁ Τίμαιος, ὁ Κριτίας, οἱ Νόμοι μὲ τὴν νόθον Ἐπινομίδα καὶ ἐν εἴδει παραρτήματος αἱ Ἐπιστολαί, οἱ Ὅροι καὶ οἱ νῦν καλούμενοι *dialogi nothi*, ὅπως βλέπομεν ἐν τῇ κατὰ τὸν *Schleiermacher* διαταχθείσῃ ἀξιολόγῳ ἐκδόσει τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ τοῦ *Imm. Bekker*.

Ὁ *Schleiermacher* ἀπέβη φιλόλογος, αὐστηρὸς μάλιστα φιλόλογος, συναστρεφόμενος φιλόλογους²². Οἱ κυριώτατοι τῶν φιλόλογων φίλων του ἦσαν ὁ *Spalding*, ὁ *Wolf*, ὁ περικλεῆς φιλόλογος²³, εἶτα ὁ γνωστότατος Γραμματικὸς καὶ ἐκ Γάλλων καταγόμενος *Buttmann*, ὁ ἄλλοτε μαθητὴς τοῦ *Immanuel Bekker*²⁴, πρὸ πάντων δὲ συνεδέετο διὰ φιλίας μὲ τὸν γνωστὸν ἐκδότην πλατωνικῶν διαλόγων *Heindorf*. Διὰ τούτου κυρίως ἤλπιζε ὅτι θὰ κατενίκα πᾶσαν φιλολογικὴν τοῦ κειμένου δυσχέριαν²⁵.

Φιλόσοφος, φιλόλογος καὶ καλλιτέχνης, διεμόρφωσε τὸν Πλάτωνά του εἰς ἐνιαῖον τι καλλιτεχνικὸν σύνολον. Ἡ Πλατωνικὴ θεωρία του ἔχει τὰς ρίζας της εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν διαλόγων τοῦ φιλοσόφου, ταύτην δὲ ἐθεμελίωσεν εἰς τὰς μαρτυρίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁ διάλογος ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ζοὴν καὶ εἰς τὴν ζωντανὴν προφορικὴν συνομιλίαν. Τὸ ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα συχνὰ δὲν ἐκφέρεται ἢ τίθεται ὡς αἶνγμα, πρὸς λύσιν τοῦ ὁποίου προβάλλονται διάφορα μέσα, ἢ τὸ ὅτι ἡ κυρία ὑπόθεσις καλύπτεται πολλάκις ὑπὸ ἄλλης, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ χάνεται ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μας, ὅτι ὑπὸ μικρὸν σκοπὸν ὑπολανθάνει πολλάκις ἄλλος σπουδαῖος σκοπὸς καὶ τὰ τοιαῦτα, πάντα ταῦτα εἶναι τὰ τεχνικὰ μέσα τοῦ διαλόγου. Ἐν τοῖς διαλόγοις του ὁ Πλάτων ἔχει πάντοτε τὸ ὅλον ὑπ' ὄψιν του, ἐν ᾧ συνδυάζεται ἢ συνδυάζει αὐτὸς λογικὸν μετὰ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ.

Ἡ κριτικὴ τοῦ Πλατωνικοῦ κειμένου γεννᾶται διὰ τὸν *Schleiermacher* ἐκ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἔργου μας καὶ εἰς τοῦτο καὶ πάλιν καταλήγει. Εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ «κανόνος» τῶν γνησίων Πλατωνικῶν συγγραμμάτων ἀπαραίτητος εἶναι ἡ συναρμο-λόγησις ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν λόγων. Ὡς πρὸς τὴν παραδεδομένην σειρὰν τῶν Πλατωνικῶν συγγραμμάτων, ὅπως ταύτην ὥρισεν ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Θράσυλλος, θέτει τὸ ἐρώτημα μήπως αὕτη ἀπετέλει τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκαδημείας.

Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, τὴν ὁποίαν βραδύτερον ὑπεστήριξεν ὁ Grote²⁶, ἀντικρούει, παρατηρῶν ὅτι μόνον αἱ μαρτυρίαι τοῦ Ἀριστοτέλους δύνανται νὰ ἀποτελέσωσι τὴν ἀσφαλῆ βάσιν τῆς Πλατωνικῆς κριτικῆς, αἱ μαρτυρίαι δὲ αὐταὶ μᾶς δίδουσι τὸ ἔποδειχθὲν ἀνωτέρω στέμμα τῶν Πλατωνικῶν ἔργων: Φαῖδρος, Πρωταγόρας, Παρμενίδης, Θεαίτητος, Σοφιστής, Πολιτικός, Φαῖδων, Φίληβος, Πολιτεία καὶ οἱ μετ' αὐτῆς συνδεόμενοι Τίμαιος καὶ Κριτίας. Πάντες οἱ ἄλλοι διάλογοι, λέγει ὁ *Schleiermacher*, πρέπει μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «κανόνος» τούτου νὰ ἐξετασθῶσι. Ἡ χρονολογικὴ διάταξις τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ *Schleiermacher* μετὰ τισσάτης ἐπιμελείας, ὥστε μετὰ ταῦτα ἐπιφανέστατοι ἔρευνηταὶ ὡς ὁ *Boeckh*, *Brandis* καὶ *Zeller* ἀπεδέχθησαν αὐτὴν σχεδὸν ἀμετάβλητον. Ποῖος τὼρα εἶναι ἐν ὀλίγοις ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης αὐτῆς ἐργασίας τοῦ *Schleiermacher*; Τὰ κυριώτατα συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος εἶδομεν ὅτι ἀποτελοῦσι κατ' αὐτὸν φιλοσοφικὴν τινα συνέχειαν, πάντα, νομίζει, συνετάχθησαν ὁρμωμένον τοῦ Πλάτωνος ἐκ μιᾶς σταθερᾶς συστηματικῆς φιλοσοφικῆς ἀπόψεως, ταύτην δὲ ὁ Πλάτων ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ καὶ συνειδητὴν εἰς ἡμᾶς διὰ ἐξωτερικῶν τιμῶν μέσων. Καὶ ἐνταῦθα ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ζητεῖ παραδειγματικῶς τὴν ἔνωσιν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν τεκμηρίων. Ὑπερέβη κατὰ τοῦτο ἄπειρον ὅσον τὸν προηγηθέντα, ὡς παρατηρήθη καὶ ἀνωτέρω, *Tennemann*²⁷. Ὁ *Schleiermacher* ἐξετάζει ὑποδειγματικῶς τὰς σχέσεις ἐκείνας, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς πολιτικά, λογοτεχνικά καὶ φιλοσοφικά γεγονότα. Καὶ τὰ συμπεράσματά του ἐκ τοῦ τρόπου τῆς μνείας τοῦ Ἀυσίου καὶ Ἰσοκράτους ἐν τῷ Φαίδρῳ εἶναι ἡ καλύτερα τούτου ἀπόδειξις. Ὅτι ὑπάρχει περίοδος τις τοῦ συγγραφικοῦ βίου τοῦ Πλάτωνος τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ καλέσωμεν «Σωκρατικὴν», εἶναι σήμερον ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Εἰς τὸν Φαῖδρον ἔχομεν τὴν ὁλότητα τῆς πλατωνικῆς ἐνοράσεως, τὸ πρόγραμμα τοῦ αὐτοτελοῦς γενομένου φιλοσόφου. Παρὰ λοιπὸν τὴν γνώμην τοῦ *Schleiermacher*, σήμερον τὸν Φαῖδρον καὶ Θεαίτητον τοποθετοῦμεν εἰς τὸ τέλος τῆς κλασσικῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος.

Ὁ *Schleiermacher* ἐζήτησε περαιτέρω νὰ ὀρίσῃ τὰ τεχνικὰ ἐκεῖνα μέσα δι' ὧν ὁ Πλάτων τεχνήντως καὶ ἐκουσίως ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ ἀντιληπτὰς εἰς τὸν ἀναγνώστην του τὰς σχέσεις τῶν διαλόγων πρὸς ἀλλήλους. Ὁ *Dilthey* (ὁ πλειστάκις ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ἀναφερόμενος τοῦ *Schleiermacher* βιογράφος, βιογράφος ἐπιφανέστερος γενόμενος τοῦ βιογραφουμένου) ὁμολογεῖ ὅτι εἰς τοῦτο ὁ *Schleiermacher* ὑπῆρξεν εὐαισθητότερος μᾶλλον παρὰ δίκαιος («*hierbei war er feinhöriger als billig*»), διότι αἰσθάνεται πράγματα, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς δὲν διαβλέπομεν ἐν τῷ Πλατωνικῷ κειμένῳ. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ του, ὅτι τοιαῦτα τεχνικὰ μέσα ὑπάρχουν, εἶναι ἀναντίρρητος²⁸. Ἡ σχέσις ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς συναφείας πρὸς τὴν χρονολογικὴν τάξιν εἶναι τὸ κυριώτατον καὶ ὑψιστον σημεῖον τῆς θεωρίας ταύτης. Ἀλλ' ἀμφότερα ταῦτα οὐδὲ ὁ *Schleiermacher*

ἐπίστευεν ἢ ἰσχυρίζετο ὅτι πρέπει νὰ συνάδωσι καὶ συμπίπτωσι. Ἔργον ἐσωτερικόν, ἀπαιτηθὲν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς συναφείας, δυνατὸν νὰ παρήχθῃ καὶ ἦλθεν εἰς φῶς ἐξωτερικῶς βραδύτερον, διότι ἐξωτερικοὶ ὄροι ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσωσι τὴν σειρὰν τῆς συγγραφῆς του. Ὁ εἰρημένος φιλόσοφος ἀπαιτεῖ διὰ τοῦτο ἰδιαίτερον καὶ πλήρη ἔρευναν τῆς ἐξωτερικῆς χρονολογικῆς τάξεως, ἀνεξαρτήτως ὅλως τῆς ἐσωτερικῆς σχέσεως καὶ συναφείας. Ἀπέχομεν τούτου ἀκόμη πολὺ σήμερον. Μόνον ὅταν ποτὲ καὶ ἑάν ποτε δυνηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη νὰ συνενώσῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον ὅλους τοὺς κλάδους καὶ ὅλας τὰς γραμμάς τῆς Πλατωνικῆς ἐρεύνης, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεγείρωμεν τοιοῦτο πραγματικὸν καὶ ὑπερήφανον οἰκοδόμημα διὰ τὴν χρονολογικὴν τῶν διαλόγων κατὰτάξιν. Εἰς αὐτὸ ἔπρεπε νὰ καταλήγῃ πᾶν ὅ,τι ἐξάγεται ἐκ τῶν ἱστορικῶν ὑπαινιγμῶν, ἐκ τῆς ἐξελέξεως τῆς φιλοσοφίας του, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτῆς δόγματα καὶ κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ του διαλόγου. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ ὀδηγῇ ἡμᾶς καὶ ἡ γλωσσικὴ στατιστικὴ, ἣτις ἐπετέλεσε σήμερον θαύματα ἐν τῇ Πλατωνικῇ ἐρέυνῃ, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς διαμορφώσεως τοῦ λεκτικοῦ ὕφους τοῦ φιλοσόφου.

Ἐξεταζομένης δὲ γραμματολογικῶς τῆς μεταφράσεως τοῦ *Schleiermacher*, παρατηρῶ ὅτι ἡ μετάφρασις αὕτη²⁹ εἶναι ἡ πρώτη ἐν Γερμανίᾳ ἀπόπειρα μιμήσεως καὶ ἀποδόσεως ἐντέχνου ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγον μεγάλου συγγραφέως, διὰ τοῦτο δὲ ἔχει καὶ φιλολογικὴν καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Τῆς μεταφράσεως προηγεῖται εἰσαγωγή, ἐν ἣ ἐκτίθεται ἡ φιλοσοφικὴ καὶ συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς εἰρμόν, ἐκάστον δὲ διάλογον προτάσσει λεπτομερῆς εἰσαγωγή καὶ ἀνάλυσις, ἐπιτάσσονται δ' αὐτοῦ φιλολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ παρατηρήσεις. Ὁ *Schleiermacher* ὀρθῶς καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς πνευματικῶς συγγενῆς πρὸς τὸν Πλάτωνα, εἰς πολλὰ συγγράμματά του ἀνέπτυξε παρομοίαν διαλεκτικὴν τέχνην, φαντασίαν περιοριζομένην ἠρέμα ὑπὸ σωφροσύνης, πρὸς τούτοις παρομοίαν ἐνγλωττίαν καὶ κατοχήν τῆς ὕλης καὶ τῆς λεκτικῆς παραστάσεώς της, πολυμερῆ εὐστοφίαν καὶ λεπτὴν μόρφωσιν τῶν αἰσθήσεων. Ἐγνώριζε τὴν Ἀρχαιότητα καὶ κατενόει ἀσυνήθως τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Δείγματα τῆς ὀξυνοουστάτης φιλολογικῆς κριτικῆς του βλέπομεν πολλαχού ἐγκατασπαρμένα, οὐδεὶς δὲ μέχρι τῶν χρόνων του εἶχε κατανοήσει καλύτερον τὸν Πλάτωνα ἢ ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἐδίδαξε καὶ ἄλλους νὰ τὸν ἐννοῶσιν, ὅστις συλλαμβάνει τὰ ὑψίστα διανοήματα, χωρὶς νὰ παραλείπῃ μὲ τὴν αὐτὴν ἐπιμελεστάτην φροντίδα νὰ φροντίξῃ καὶ διὰ τὰ ἐλάχιστα, «*ein Talent, das in wenigen Gelehrten ausgebildet, ein Glück, das wenigen Gegenständen zu Gute gekommen ist*», (*Boeckh*). Ἐκάστη μετάφρασις πρέπει νὰ εἶναι καλλιτεχνικόν τι ἔργον, τέχνης φρονικὰ ἀπομιμουμένης. Τὸ τοιοῦτον ἐνέχει πλείστας ὄσας ἀπαιτήσεις, διότι ἡ

μετάφρασις ὀφείλει νὰ περιέχη ὄχι μόνον περιεχόμενον καὶ ὕλην, ἀλλὰ καὶ μορφήν καὶ παράστασιν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἀτομικὸν τῆς γλώσσης χρῶμα πρέπει νὰ προσπαθῆ νὰ καθιστᾷ γνώριμον. Μετάφρασις δὲ φιλοσοφικῶν διανοημάτων, καὶ μάλιστα ὅταν ταῦτα εἶναι Πλατωνικὰ ἀριστοτεχνήματα, χρειάζεται πρὸς τοῦτοις νὰ διαφωτίζη ἰδιαίτερος καὶ τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴν των. Τὸν Ὅμηρον δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπολαύσωμεν, ἂν τὸν ἀναλύσωμεν κριτικῶς. Τὸν Πλάτωνα ἀπολαύομεν, ἂν οἴονεϊ θραύσωμεν τὸ ἐξῴφλιόν του μὲ τὴν κριτικὴν καὶ ἴδωμεν εἶτα τὸ βάθος τῶν διανοημάτων του. Ὁ Boeckh ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἐκ τοῦ ὅλου ἐντύπωσις καὶ ἡ ἐντύπωσις ἐξ ἐκτενεστέρων τεμαχίων εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτὴ ὅπως καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατὸν³⁰.

Ἡ μετάφρασις αὕτη τοῦ *Schleiermacher*, ἣτις ἐπὶ 24 ἔτη ἐξεδίδετο, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ δευτέρα μεγάλη φιλολογικὴ ἐργασία τῶν χρόνων τούτων, μετὰ τὰ Προλεγόμενα τοῦ Βόλφ (1795). Ἐργώσθη εὐρύτερον διὰ ταύτης ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία, τῆς ὁποίας οἴονεϊ κέντρον ἀποτελεῖ ὁ Πλάτων. Ἡ φιλοσοφία αὕτη γίνεται κυρίως ἀντιληπτὴ διὰ τῆς παρατηρήσεως τῆς ἐσωτερικῆς μορφῆς τῶν διαλόγων καὶ τῆς συνοχῆς αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος ἀποτελοῦσι τὸ μέγα αἶγυμα, τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ λύσωμεν ἐν τῷ καλλιτεχνικῷ πεζῷ τῶν Ἑλλήνων λόγῳ. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τακτοποιήσαντες τὴν σειρὰν τῶν Πλατωνικῶν διαλόγων δὲν παρέχουσι εἰς ἡμᾶς οὐδεμίαν γνώμην περὶ τῆς χρονολογικῆς αὐτῶν γενέσεως. Ἴνα δυνηθῆ νὰ ἀνεύρη τις τὴν ἀμοιβαίαν τῶν διαλόγων συνοχὴν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐσχηματίζετο ἡ ἐνότης αὐτῶν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος, θὰ ἐχρειάζετο ἰδία ὅλως συνένωσις φιλολογικῆς κριτικῆς, καλλιτεχνικοῦ πνεύματος καὶ συστηματικῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως. Πρὸς ἐρμηνευτικὴν κατανοήσιν τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος, ὡς βέβαια καὶ παντὸς ἀρχαίου κειμένου, χρειάζεται τὴν κατωτέραν καὶ ἀνωτέραν κριτικὴν εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς ἐκδηλώσεις. Εἶναι δὲ ἴσως γνωστὸν, ὅτι ὁ *Schleiermacher* ἔγραψε καὶ ἰδιαίτερας χρησιμοστάτας μελέτας περὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ κριτικῆς τῶν κειμένων, κυρίως τῆς *Κ. Λιαθήκης*³¹. Ἐφαρμόσας λοιπὸν ἐν ταῖς Πλατωνικαῖς του μελέταις τὴν σύνδεσιν τῶν μεθόδων τούτων, ἐπετέλεσε σπουδαῖον φιλολογικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται πολὺ πέρα τῆς Πλατωνικῆς ἐρεῦνης, ὅπως αἱ ζητήσεις καὶ ἔρευναι τοῦ Βόλφ περὶ τῶν Ὀμηρικῶν ζητημάτων ὀφέλησαν γενικώτατα τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην, καὶ ἄλλας ἀκόμη φιλολογίας ἐκτὸς τῆς κλασσικῆς. Διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, ἀρχίζει ἐν Γερμανίᾳ ἡ συνειδητὴ καλλιτεχνικὴ κατεύθυνσις τῆς ἐρμηνείας, ἡ σπουδὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τύπου συγγραφικοῦ τινος ἔργου, ἡ ζήτησις τῆς πρὸς ἄλληλα συνοχῆς τῶν καθ' ἕκαστον συγγραμμάτων συγγραφέως τινὸς ἐν τῷ πνεύματί του, μέθοδος λοιπὸν κατὰ ταῦτα ἐρμηνείας αὐστηρὰ καὶ περιτέχνης. Μόνον μετὰ τοιαύτην διονυχιστικὴν ἐνέργειαν δύνανται νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν αἱ μάχαιραι τῆς κριτικῆς. Τοιαῦτα τινὰ ἐφήρμοσεν

ὁ *Schleiermacher* ἐν τῇ περὶ Ἡρακλείτου μελέτῃ του³² καὶ ὁ μαθητῆς αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Βόλφ Αὔγουστος *Bæckh* ἐν τῇ περὶ Φιλολάου διατριβῇ του³³.

Ἄν ἐπιθυμῶ νὰ καταπονήσω τὴν Ἀκαδημίαν διὰ ἀναλύσεως τῆς μεταφραστικῆς δυνάμεως, ἣν ἀνέπτυξεν ὁ *Schleiermacher* ἐν τῷ ἔργῳ του τούτῳ. Ἐνταῦθα ἠνώθη ἡ μεγίστη πνευματικὴ συγγένεια μὲ βαθεῖαν μελέτην. Ἐκπλήσεται τις βλέπων τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον πλεισταχοῦ καθαρότατα διὰ τῆς μεταφράσεως διασαφούμενον καὶ φωτιζόμενον. Ἴσως ἐνιαχοῦ ὁ μεταφραστὴς βλέπει ἢ αἰσθάνεται περισσότερα τῶν ὅσων πραγματικῶς ὑπάρχουν³⁴. Ἀλλὰ συνέβη εἰς ἐμὲ πολλάκις καὶ τὸ ἀντίθετον. Ἀναγνώσκων τὸ Γερμανικὸν κείμενον μὲ τὰς πολλὰς, ὡς εἰκός, γεωμετρικὰς ἐκφράσεις καὶ ποιικιλίας εἰς τὰ διαλογικὰ κυρίως μέρη, ἠθέλησα νὰ ἴδω πῶς εἶπε τὰ πράγματα ταῦτα ἡ θεία τοῦ Πλάτωνος γλῶσσα. Ἡ ἀπορία μου αὕτη πολλάκις κατέληγεν εἰς θαυμασμὸν διὰ τὸν περίτεχρον τρόπον, μεθ' οὗ ἀπεδίδοντο πάντα ταῦτα εἰς τὴν ξένην γλῶσσαν. Τὸ ὅτι ἡ μετάφρασις αὕτη παραμένει καὶ θὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺν ἀνέφικτος, ὁμολογεῖ καὶ ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῆς Γερμανικῆς μεταφράσεως τοῦ *Schleiermacher* τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος *von Kirchmann* (Λυρία 1907). Ἐκ τῶν γενομένων, λέγει, τεσσάρων Γερμανικῶν μεταφράσεων τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὸ 1818 (ὅτε ἐξεδόθη ἡ μετάφρασις τῆς Πολιτείας ὑπὸ τοῦ *Schleiermacher*) ὑπὸ τοῦ *K. Schneider* (1839), *Teuffel* καὶ *Wiegand* (1856), *K. Prantl* (1857) καὶ *H. Müller-Steinhardt* (1850-1866), οὐδεμία ὑπερέβη ἢ καὶ προσήγγισε τὴν μετάφρασιν τοῦ *Schleiermacher*. Ἡ Πολιτεία εἶναι τὸ τελευταῖον ἀκριβῶς πλατωνικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον μετέφρασεν ὁ *Schleiermacher*. Ὁ *von Kirchmann*, Γερμανὸς αὐτός, ὁμολογεῖ ὅτι ὁ *Schleiermacher* περισσότερον παντὸς ἄλλου ἠδυνήθη νὰ πλησιάσῃ τὸν τρόπον τῆς ἑλληνικῆς ἐκφράσεως χωρὶς νὰ βιάσῃ τὸ πνεῦμα τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, ἀκριβῶς δὲ ἐν τῇ ἀποδόσει τῶν σπουδαιοτάτων Πλατωνικῶν ἐννοιῶν ἐφάνη ἐπιμελέστατος καὶ προσεκτικώτατος εἰς τὴν ἐκλογὴν ἀναλόγων γερμανικῶν ἐκφράσεων καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ δύσκολα ἑλληνικὰ συντακτικὰ σχήματα πολλάκις μιμούμενος³⁵. Ὁ ἀναγνινώσκων τὸ πρωτότυπον καὶ παρ' αὐτὸ διαδοχικῶς τὰς ἀποδόσεις ἢ μεταφράσεις του ὑπὸ τῶν διαφόρων λογίων, θὰ ἐννοήσῃ ἀμέσως ὅτι ὁ *Schleiermacher* ἴσταιται πλησιέστερον πάντων τῶν ἄλλων εἰς τὸ δαιμόνιον τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ὅπου δὲ φαίνεται ὅτι βιάζει κάπως τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, συμβαίνει τοῦτο μόνον διὰ τὸ καλὸν τοῦ Πλατωνικοῦ διανοήματος³⁶.

Τὸ ἔργον τοῦ *Schleiermacher* δὲν εἶναι μόνον γλωσσικόν, φιλοσοφικὸν καὶ φιλολογικόν, ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικὸν καὶ πατριωτικόν. Ὅπως δὲ ὁ Βόλφ ἔγραψε τὰ «Προλεγόμενά» του ἐν μέσῳ μεγάλης ποιητικῆς παραγωγῆς ἐν Γερμανίᾳ καὶ ὅπως ὁ *Niebuhr* ἔγραψε τὴν Ρωμᾶϊκὴν του Ἱστορίαν (1811-1831) ἐν ᾧ μέσῳ τῶν μεγάλων κρίσεων τῆς Ναπολεοντείου ἐποχῆς, ἀφοῦ συνήθροισεν εἰς διαφόρους θέσεις τὸ ποι-

κίλον ἕλικόν, τὸ ὁποῖον ἐχρειάζεται πρὸς συγγραφὴν καὶ κρίσιν τῶν γεγονότων, τὰ ὅποια ἤθελε νὰ παραστήσῃ, οὕτω καὶ ὁ *Schleiermacher* προσῆλθε πρὸς τὸν Πλάτωνα, διέμενε παρ' αὐτῷ (ἀληθῶς «μονὴν παρ' αὐτῷ ἐποιήσατο») καὶ ἔμαθε νὰ κατανοῇ αὐτόν, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἀνείλισσето τὸ ἐπιβλητικὸν θέαμα τῆς ἐξελίξεως τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ ἐν τῇ ποιήσει, τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ. Εἶναι ὁμοία ἡ ἐποχὴ αὕτη πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πλάτωνος. Καὶ τότε τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐφέροντο ἐπὶ μεγάλης ποιητικῆς καὶ λογοτεχνικῆς καθ' ὅλον κινήσεως. Τὴν σημασίαν καὶ τὴν ὠραϊότητα τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀμέσως καθορίζει ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, ἀνελάμβανον τώρα οἱ φιλόσοφοι νὰ ἀναγάγωσιν εἰς θεῖαν τινὰ ἀρχὴν ὁ Πλάτων εἶναι ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ ἀντικειμενικοῦ Ἰδεαλισμοῦ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ. Ὁ Κάντιος καὶ Φίχτε εἶναι ἰδρυταὶ ὑποκειμενικοῦ Ἰδεαλισμοῦ, καὶ ὁ *Schleiermacher* μετὰ τοῦ *Schelling* ἐπιζητεῖ τὴν ἔξοδον πρὸς ἀντικειμενικὸν Ἰδεαλισμόν. Ἀλλὰ παρ' αὐτὸν βλέπομεν ἀνυψούμενον τὸν *Hegel*, τὸν Ἀριστοτέλη τοῦτον τῆς νεωτέρας φιλοσοφικῆς ἐποχῆς ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ ἀρχηγοὶ μάλιστα τῆς ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τὸν Φίχτε δεσποσάσης φιλοσοφίας, ὁ *Schelling*, *Fr. Schlegel*, *Schleiermacher*, *Hegel*, εἶχον στενὰς προσωπικὰς σχέσεις πρὸς ἐκείνους τοὺς ποιητὰς καὶ κριτικούς, οἵτινες τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐνότητί των κατενόησαν καὶ ἐπεζήτησαν εἶτα νὰ ἀγάγωσιν εἰς νέαν καλλιτεχνικὴν ἐπίδρασιν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, τὴν Ἰταλικὴν, Ἀγγλικὴν, Ἰσπανικὴν καὶ ἀρχαίαν Γερμανικὴν ποίησιν. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Σωκράτους δεσπόζει τοῦ αἰῶνος τῆς Γερμανικῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἑμέσως ἐπ' αὐτὸν ἐπιδραῖ. Ἐπηρεάζει τοῦτο βαθέως τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τὸν *Schelling*, *Schleiermacher* καὶ *Schopenhauer*, καὶ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ πλατωνικοῦ Παρμενίδου ἐπιδραῖ ἰσχυρῶς ἐπὶ τὸν *Hegel*, ἐφ' ὃν βλέπομεν καὶ βαθεῖαν ἐπίδρασιν τῆς φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ Πρόκλου. Χρόνοι καὶ συστήματα βοηθοῦσιν εἰς τὴν διαφύτισιν τῶν συγγενῶν χρόνων καὶ συστημάτων τοῦ Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους καὶ Νεοπλατωνικῶν. Οὕτω συνέβη ὥστε νὰ ἐπιζητηθῇ καὶ ἡ ἐκ νέου κατανόησις τῶν φιλοσοφημάτων τοῦ παρελθόντος, καὶ τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς τότε ἐν Γερμανίᾳ ἐπικρατούσης φιλοσοφικῆς κινήσεως καὶ διανοήσεως. Πολλὰ εἶναι αἱ τοιαῦται ἔρευναι τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, πρᾶγμα ὅμως τὸ ὁποῖον παρουσιάζει καὶ σκιερὰν τινὰ ὄψιν, διότι διὰ τῆς εἰσορῆς τοσοῦτων σκέψεων καὶ φιλοσοφημάτων ἐπὶ ἤλθε χαλάρωσις τις ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν πρωτότυπον καὶ ἐαυτῇ ἀκόλουθον διαμόρφωσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν ἰδεῶν τῆς τότε ἐποχῆς.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἤδη παρὰ τῷ *Herder*, εἰς ὃν προσετέθη καὶ ὁ *Jean Paul*, ἀνευρίσκουμεν παρὰ τὸ κλασσικὸν ἰδεῶδες καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀπήχησιν. Ταύτην πρῶτος κυρίως ὁ *Arndt* ἐτόνισεν ἰσχυρῶς καὶ μετὰ σθένους. Οἱ Ρωμαντι-

κοί ἔχουσι καὶ τὰ δύο ταῦτα, συχνὰ οὗτοι εἶχον καὶ παιδαγωγικὸν ἐνδιαφέρον καὶ κρίσεις καὶ κατακρίσεις παιδαγωγικάς. Εἰς τὴν κατ' ἀρχὰς ὑπέρομετρον καὶ ὑπεραρχαϊκὴν ἑλληνομανίαν των ἐπῆλθεν εἴτα ἡ γνωστὴ τροπὴ πρὸς τὸν Μεσαίωνα καὶ τὸν Γερμανισμόν, ὁ κοσμοπολιτισμὸς κατενικήθη διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἀντὶ τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ιδεώδους ἐπηκολούθησε τὸ ἐθνικιστικὸν ιδεῶδες. Οὕτω συνέβη ὥστε ἀμφοτέρωθεν νὰ ἀναμειχθῶσιν βλέπομεν τοῦτο εἰς τοὺς *Humboldt*, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν *Schiller* καὶ *Goethe*. Ἀλλὰ τὸ νεοανθρωπιστικὸν ιδεῶδες ὑπερίσχυσε καὶ ὁ *Humboldt* τὸ ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν πατριωτικὴν ἐξέγερσιν τῆς Γερμανίας· ἕνεκα δὲ τούτου ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἐφάνη ἐχθρική ἢ ξένη πρὸς τὴν ἐθνικὴν τῶν Γερμανῶν ἐξέγερσιν, ἀλλ' ὡς ὁρθὸς δρόμος πρὸς τὴν ἀγάπην τῆς Γερμανικῆς των πατρίδος. Καὶ χαρακτηριστικὴ φυσιογνωμία παρὰ τὸν *Humboldt* εἰς ὄλην ταύτην τὴν κίνησιν εἶναι ὁ *Schleiermacher*, παρ' ᾧ εἴρηται ἀναμειγυμένη ἡ ἀδελφικὴ εὐσέβεια τοῦ *Herrnhut* καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ *Kant* καὶ ἡ φυσικὴ φιλοσοφία τοῦ *Schelling* καὶ ἡ Πλατωνικὴ διαλεκτικὴ, καὶ φανερώτατα ὁ *Individualismus* τῶν Ρομαντικῶν. Ἀλλ' ἐνωρὶς ἐχωρίσθη τούτων καὶ τῆς νέας ἠθικῆς αὐτῶν, διὰ τὰ παραμείνη πιστὸς εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν καὶ τὸν Πλατωνισμόν. Ἠδυνήθη δὲ νὰ συνενώσῃ πρὸς ἄλληλα εὐσέβειαν καὶ ἐλευθερίαν, ἐλευθερίαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ καθ' οὓς ἀκόμη χρόνους ἡ εὐσεβίζουσα ἀντίδρασις καὶ ὁ ρομαντικὸς ἀπολυταρχισμὸς ἐζήτουν νὰ κυριαρχήσουν.

Ἡ Ἀναγέννησις τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γερμανίᾳ συνδέεται στενῶς πρὸς δύο ὀνόματα, τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Πλάτωνα. Αἰὰ τοῦ Ὅμηρου προσδιορίζει ὁ *Lessing* καὶ ὁ *Herder* τοὺς νόμους πάσης διηγηματικῆς ποιήσεως. Ὁ *Herder* διασαφεῖ δι' αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα τῆς λαϊκῆς ποιήσεως καὶ ὁ *Schiller* διεκλήρουσεν αὐτὸν ὡς τὸ ὕμνον καὶ διδασκαλικώτατον παράδειγμα τῆς ἀφελοῦς ποιήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος εἶχε παρῆλθει ὁ αὐτοτελὴς βίος τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἰταλίας καὶ Σικελίας καὶ ὅλος ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχε συγκεντρωθῆ ἐν Ἀθήναις. Τὸ αἰσθητικὸν πνεῦμα γίνεται ἐν τῷ Πλάτῳ φιλοσοφικὴ συνείδησις, εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον συνεκεντρώθη ποιητικὴ δύναμις, μυθικὴ διανόησις, μελέτη τοῦ ἰδίου πνεύματος περὶ ἑαυτοῦ, διαλεκτικὴ δεινότης. Μῦθος τις ἔλεγε αὐτόν, τὸν Πλάτωνα, υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴν ἀναγέννησιν ταύτην τοῦ μυθικοῦ νόου τοῦ Ἀπόλλωνος ἔσχεν ὡς πρόγραμμα καὶ ἴσως καὶ τελικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς του³⁷ ὁ ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου τὴν ἑκατοστὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου ἐπιμνημοσύνης ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία, μνήμων τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, τιμᾷ. Συνέδεσε τὸ ὄνομά του ἀρρηκτικῶς πρὸς τὴν ἀθάνατον τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίαν, παρὰ τὴν φιλοσοφίαν τούτου θὰ ἀναφέρεται καὶ ἡ μυσταγωγία τοῦ Γερμανοῦ σοφοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ιδεολόγος ἀνὴρ ἀφιέρωσεν εἴκοσι καὶ πέντε ὅλα ἔτη τῆς ζωῆς του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Θεμελιώδες ἔργον διὰ τὸν βίον τοῦ *Schleiermacher* ἔγραψεν ἐπιφανῆς τῶν νεωτέρων χρόνων φιλοσοφος, ὁ *Wilhelm Dilthey*. Τὸν πρῶτον τόμον ἐξέδωκε πλήρη τῷ 1870, (τὸ πρῶτον τεῦχος ἐξεδόθη τῷ 1867), καὶ ἀνεγνωρίσθη παρὰ πάντων ὡς ἔξοχον ἔργον ἐρεύνης καὶ ἐκθέσεως ζητήματος ἀφορῶντος εἰς πνευματικὴν ἐπιστήμην. Ἦδη κατὰ Μάρτιον 1868 ἔκαμιν ὁ *Dilthey* ἐν *Basel* παραδόσεις περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ *Schleiermacher*. Ταῦτα θὰ περιεῖχεν ὁ β' τόμος, ὅστις ὁμως δὲν ἐξεδόθη πλέον. Ἀλλὰ ὁ *Dilthey*, καὶ φιλόσοφος πασίγνωστος μετὰ ταῦτα γενόμενος, δὲν ἔπαυσε μελετῶν τὸν *Schleiermacher* καὶ συμπληρῶν τὴν προτέραν ἐργασίαν του. Καὶ δὲν προσέφρασε μὲν ὁ ἴδιος νὰ ἐκδώσῃ τὴν οὕτω συμπληρωθεῖσαν καὶ ἐπανεξηθεῖσαν βιογραφικὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸν *Schleiermacher* ἀποθαιῶν τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1911, ἀλλὰ δὲν ἐχάθησαν διὰ τὴν ἐπιστήμην οἱ κόποι οὗτοι, διότι ἐξεδόθη τὸ ἔργον του εἰς ὀγκώδη τόμον ἐκ τῶν καταλοίπων του ὑπὸ τοῦ *Hermann Muirer* (ἐν Βερολίῳ, 1922). Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν φέρει τὸ τελευταῖον ῥίσιμα τοῦ συγγραφέως καὶ πολλαχοῦ συναντᾷ τις ἡμιτελῆ κεφάλαια, ὡς ἀφῆκεν αὐτὰ ὁ ἐκλιπὼν συγγραφεύς, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα εἶναι σπουδαιότατον βοήθημα πρὸς κατανόησιν τοῦ μεγάλου θεολόγου καὶ τῶν χρόνων του ὑπὸ φιλοσοφικὴν, θεολογικὴν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔποψιν.

² Ὁ *Schleiermacher* λέγει ὁ *Zeller* (*Vorträge und Abhandlungen*, 1865, σ. 179 ἐξ.) ἦτο ὁ μέγιστος τῶν θεολόγων τῆς προτεσταντικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Μεταρρυθμίσεως, συγχρόνως δὲ καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἐκείνος ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου αἱ μεγάλα σκέψεις περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν προτεσταντικῶν δογμάτων, περὶ ἐλευθερίας τινὸς ἐν τῷ συντάγματι τῆς ἐκκλησίας, περὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐπιστήμης καὶ περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀτομικότητος παρὰ πάσαν ἀντίστασιν θὰ κατισχύσωσιν ἐπὶ τέλους. Ἦτο ὁ ἱεροκῆρυξ ὁ ἐπιδρωὴν διὰ τῆς καρδίας ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὴν καρδίαν, ὁ φιλόσοφος ὅστις, χωρὶς νὰ ἔχη ἴδιον ἀποτελεστέμον σύστημα, διέσπειρε παρ' ὅλα ταῦτα ἀφθόγους φιλοσοφικοὺς σπόρους (*Keime*), εἶναι ὁ ἐρευνητὴς τῆς Ἀρχαιότητος, τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἐσημείωσαν ἐποχὴν εἰς τὰ χρονικὰ τῆς μελέτης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, εἶναι τέλος εἰς τῶν προμάχων τοῦ νεωτέρου ἀνθρωπισμοῦ (*Humanismus*).

³ Ἦδη ἐνωρίτατα (ἰδ. ἀν.) εἰτίθεντο ζητήματα καὶ ἀγωνίσματα διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων τοῦ *Schleiermacher* π. γ. «*Die Bedeutung der Schleiermacherschen Hermeneutik im Verhältnis zu den früheren*, (ἰδὲ CLARA MISCH *geb. Dilthey, Der Junge Dilthey. Ein Lebensbild in Briefen und Tagebüchern 1852-1870*. Λυβία, 1933, σ. 77 καὶ 87). Ἐν τούτῳ προέκειτο νὰ ἐξετασθῇ ἡ μέθοδος τοῦ *Schleiermacher* ἔν τε τῷ Πλάτῳ του καὶ ἐν τοῖς ἐρμηνευτικοῖς καὶ κριτικοῖς συγγράμμασι του περὶ τῆς Νέας Διαθήκης.

⁴ Τὸν *Schleiermacher* κατέπληξε τὸ πρῶτον ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων καὶ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμα τοῦ *Schlegel*. Εἰς τὴν ἀδελφὴν του γράφει (*Briefe I*, 161) «Εἶναι νέος μόλις εἴκοσι πέντε ἐτῶν καὶ τόσον ἐκτεταμένον γνώσεων, ὥστε δὲν δύναται κανεὶς νὰ ἐννοήσῃ πῶς εἶναι δυνατόν ἄνθρωπος τόσον νέος νὰ γνωρίζῃ τόσον πολλὰ πράγματα». Καὶ ἄλλοτε πάλιν «ὄχι μόνον δὲν ἠμπορῶ νὰ μὴ τοῦ ἐκθέτω πᾶν ὅ,τι ἔχω μέσα μου, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀδιάκοπον ὄνῃν νέον θεωριῶν καὶ ἰδεῶν τὰς ὁποίας ἀδιαλείπτως γεννᾷ, ζωντανεύουν καὶ εἰς ἐμὲ μερικά πράγματα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκοντο εἰς ληθαργικὴν κατάστασιν».

⁵ Περὶ τῶν σχέσεών του πρὸς τὴν *Eleonore Grunow* πρὸβλ. D. SCHENKEL, *Friedrich Schleiermacher, Ein Lebens- und Charakterbild, Elberfeld, 1868*, σ. 192 ἐξῆς, καὶ CLARA MISCH, ἔνθ. ἀν. σ. 287.

⁶ «*Das unglücklichste Jahr — 1803 — meines Lebens habe ich beendet; aber was können alle künftigen sein, als nur Fortsetzung von diesem, erträglicher bloss durch die wohlthätige Jämmerlich-*

keit des Menschen, dass ihm die Zeit nach und nach alles abreibt und abstumpft, und besonders, wenn ich Deinem Rat folgen sollte, nur zu ertragen, nicht zu kämpfen».

⁷ «Es giebt keinen Schriftsteller, der so auf mich gewirkt und mich so in das Allerheiligste nicht nur der Philosophie, sondern auch des Menschen überhaupt eingeweiht hätte, als dieser göttliche Mann».

⁸ Ich fordre Deinen Glückwunsch und Deinen Segen zu einem grossen Werke, zu welchem ich mich mit Friedrich von Schlegel verbunden habe. Es ist die bereits angekündigte Übersetzung des Plato. In der Ankündigung bin ich nicht genannt, und darum soll auch mein Anteil daran bis zum wirklichen Erscheinen ein Geheimnis bleiben. Es begeistert mich, denn ich bin von Verehrung des Plato, seit ich ihn kenne, unaussprechlich tief durchdrungen; aber ich habe auch eine heilige Scheu davor und fürchte fast über die Grenzen meiner Kräfte hinausgegangen zu sein». — Πρὸς προστασίαν δὲ τῆς συγγραμμικῆς αὐτοτελείας τῶν δύο ἐκδοτῶν εἶχεν ἀποφασισθῆ, ἵνα ἑκάτερος μὲν αὐτῶν μόνος τοὺς ἐκλεχθέντας ὑπ' αὐτοῦ διαλόγους μεταφράζη καὶ διὰ σημειώσεων διασαφῆ, ἀλλὰ ἀνακονοὶ εἶτα εἰς τὸν ἕτερον, πρὸς ἐπιθεώρησιν καὶ τυχὸν συμπλήρωσιν, ὄλην τὴν ἰδίαν ἐργασίαν. Πρὸς τοῦτοις εἶχον συμφωνήσῃ, ἵνα ὁ μὲν Schlegel γράρῃ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ ἔργον, εἰσαγωγὴν πραγματευομένην τὸ περὶ τῶν Πλατωνικῶν σπουδῶν θέμα, ὁ δὲ Schleiermacher γὰ ἐπιθέσῃ τέλος εἰς τὸ ἔργον μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Πλάτωνος ὡς φιλοσόφου. Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνει ὁ Schlegel γὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν δύναται γὰ προτάξῃ τὴν περὶ τῶν Πλατωνικῶν συγγραμμάτων πραγματείαν καὶ ἀναγκάζεται γὰ ἐπιτάξῃ αὐτήν. (SCHENKEL, σ. 185).

⁹ Φαίνεται ὅτι ὁ Fromman, πρὶν ἢ γνωρίσῃ τὴν πρόθεσιν τοῦ Schlegel περὶ μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος, διεπραγματεύετο τοιαύτην μετάφρασιν μὲ τὸν «Πλατωνικὸν Λεξικογράφον» Wagner ἰδὲ SCHENKEL, σ. 184.

¹⁰ Ὁ Schleiermacher εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ἀπὸ 27 Ἀπριλίου 1801 πρὸς τὸν Schlegel παραπονεῖται, διότι ἡ συνεργασία τῶν δὲν ἐπιφέρει τὴν τάξιν (Ordnung) καὶ πρόοδον τοῦ πράγματος (Tätigkeit in der Sache) ἢ ἡλιος, «εἰς ἀμφοτέρα αὐτὰ» προσθέτει «δὲν συμβαίνει τὸ προσδοκῆν ὑπ' ἐμοῦ. Σὺ ἐξακολουθεῖς ἀνενόητος τὴν συνηθισμένην σου ἐναλλαγὴν μεταξὺ ταχέως καὶ ὅπως-ὅπως ἐτοιμαζομένων σχεδίων καὶ μακρῶν ἀναβολῶν (zwischen eilfertigen Anstalten und langen Zögerungen), μεταξὺ θαρραλέων (zuversichtlichen) ὑποσχέσεων εἰς τὸν ἐκδότην καὶ κενῶν παρηγοριῶν, ὡς εἴαν σὺ μόνος ἐνδιεφέρῃσθαι διὰ τὸ πρᾶγμα. Ἡ κοινότης τῆς ἐργασίας μας δὲν σημαίνει καὶ τίποτε σπουδαῖον διὰ σέ. Διὰ τὴν ἐργασίαν μου δὲν πολυκοιτίζῃσθαι (auf meine Tätigkeit nimmst Du keine Rücksicht): οὐδεμίαν λέξιν μοῦ ἀπήνησες εἰς ὅσα ἤδη παρετήρησα ἐναντίον σου, οὐδὲ σιὰν κρίσεως ἔλαβα δι' ὅλα τὰ ἰδιὰ μου ὅσα ἤδη ἀπὸ ἐνός μηνὸς εὐρίσκομαι εἰς τὰς χεῖρας σου, ὥστε οὐδὲ κὰν ξέρο ἂν τὰ ἀνέγνωσες ἢ ὄχι». (ἰδ. Schleiermachers Leben 3, σ. 271). — Διὰ τὴν ἀπόλειαν τῆς φιλίας τοῦ Schlegel παρηγορεῖται ὁ Schleiermacher μὲ τὴν γνωριμίαν τοῦ Ehrenfried von Willich. Περίεργος εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐκφράζεται περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀδελφὴν του εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1801 πρὸς αὐτήν, πρβλ. SCHENKEL, σ. 188-189, καὶ 192. Περὶ τῆς Πλατωνικῆς του ἐργασίας γράφει καὶ πρὸς τὸν Willich ἰδ. SCHENKEL, σ. 190.

¹¹ «Den vermutlichen dummen Kritikern» im Voraus eins zu geben «damit sie gar nicht wagten, manches Dumme später vorzubringen». Πρβλ. SCHENKEL, σ. 185.

¹² Εἰς ὠραίαν ἐπιστολὴν ἀπὸ 18 Ἰουνίου 1808 πρὸς τὸν Boeckh ἐκθέτει ὁ Schleiermacher ὄλην τὴν ἱστορίαν τῆς σχεδιασθείσης κοινῆς μὲ τὸν Schlegel μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς ματαιώσεως τῆς συνεργασίας ταύτης. Τὴν ἐπιστολὴν ἀναδημοσιεύει ὁ DILTHEY, ἐνθ. ἀν. σ. 682 ἐξ.

¹³ Ἡ δήλωσις τοῦ *Schleiermacher* ὅτι ἀναλαμβάνει μόνος τὴν μετάφρασιν τοῦ Πλάτωνος ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Jenaische Allgemeine Litteratur-Zeitung* τοῦ 1804 ἀριθμὸς 2, ἀναδημοσιεύεται δὲ παρὰ DILTHEY, ἐνθ. ἀν. σ. 675-6. Ἰδὲ μετάφρασιν αὐτῆς ἐν ταῖς Ἐπισημειώσεσιν, Α'.

¹⁴ «Ὁ τρόπος μου τοῦ σκέπτεσθαι» γράφει ἐν ἐπιστολῇ του, πρὸβλ. III, 285), «δὲν ἔχει ἄλλον λόγον ἢ τὸν χαρακτῆρα μου, τὸν ἔμφυτον εἰς ἐμὲ μυστικισμόν καὶ τὴν ἐκ τῶν ἔνδον μου προερχομένην μόρφωσιν («*meine von innen ausgegangene Bildung*»).

¹⁵ Ἐν *Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums*, Ἔργα αὐτοῦ, 5, σ. 216.

¹⁶ Γουλιέλμος G. Tennemann 1761-1819. Καθηγητὴς ἐν Ἰένῃ 1798, καὶ ἐν Μαροβούργῳ 1804, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

¹⁷ Τὴν ἀπόφρασιν τοῦ μεγάλου κριτικοῦ Ἀριστάρχου περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ὅμηρου «τὸν Ὅμηρον ἐξ Ὅμηρου σαφηνίζειν» διεκλήρωσε διὰ τὸν Πλάτωνα ὁ Ἄγγλος *Geddes*. Τὸν Πλάτωνα δύναται τις μόνον ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος νὰ ἐρμηνεύσῃ συνδυάζων ἐντέχνως τὴν συνοχὴν τῶν διαλόγων πρὸς ἀλλήλους.

¹⁸ Ἡ εἰσαγωγή τοῦ *Schlegel* εἰς τὸν Παρμενίδην καὶ Φαῖδωνα ἀναδημοσιεύεται παρὰ *Dilthey* σ. 676-682.

¹⁹ Περὶ τῆς θεωρίας τοῦ *Schlegel* περὶ Πλάτωνος βλέπε τὸ κεφάλαιον «*Der Plato Friedrich Schlegels*» τοῦ πολλὰκις μνημονευθέντος βιβλίου τοῦ *Dilthey*, σ. 656-659.

²⁰ Ἰδὲ DILTHEY, ἔ. ἀν., σ. 657.

²¹ Περὶ τῆς γνώμης ὅτι ὁ διάλογος Πρωταγόρας ἀποτελεῖ τὸ κορυφωμα τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων καὶ τῶν περὶ τοῦ Φαῖδρου καὶ Παρμενίδου γνωμῶν τοῦ *Schlegel*, *Schleiermacher* καὶ *Dilthey* ἰδὲ DILTHEY, ἐνθ. ἀν., σ. 657 ἐξῆς.

²² Μὲ τὰς Πλατωνικάς σπουδὰς τοῦ *Schleiermacher* συνδέονται καὶ ἄλλαι τινὲς μελέται τοῦ ἀνδρὸς περὶ φιλοσόφων προηγηθέντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Πλάτωνος· αἱ μελέται αὗται εἶναι σπουδαιώταται διὰ τὴν νέαν διαισθητικὴν τῆς ἱστορίας τῶν παλαιότερων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Ὑπερέχει πασῶν ἢ περὶ τοῦ σκοτεινοῦ Ἡρακλείτου μελέτη του (ἐν τῷ *Museum für Altertumswissenschaft* τοῦ Βόλφ καὶ *Buttman*, 1, σ. 313-533, ἀνατυπωθεῖσα καὶ εἰς τὴν καθολικὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ *Schleiermacher*) καὶ αἱ ἐν ταῖς *Abhandlungen der Berliner Akademie* δημοσιευθεῖσαι ἐργασίαι του περὶ Διογένητος τοῦ Ἀπολλωνιάτου, περὶ Ἀναξίμανδρου, περὶ τοῦ Δημοκρίτου, Ἰππικῆτος κτλ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μελέτη του περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Σωκράτους ὡς φιλοσόφου. Ἀξία ἀναγραφῆς εἶναι καὶ αἱ μεθοδολογικαὶ μελέται του περὶ τῆς ἐννοίας τῆς Ἐρμηνευτικῆς καὶ ἄλλῃ περὶ τῆς ἐννοίας καὶ διασέσεως τῆς φιλολογικῆς Κριτικῆς. Πρὸβλ. BURSIAN, Ἰστορ. Ἑλλ. Φιλολογ., σ. 663 ἐξ.

²³ Εἰς τὰ ἀνωτέρω περὶ τοῦ Βόλφ λεχθέντα ἄς προστεθῇ ἐνταῦθα ὅτι αἱ πρῶται ἐντυπώσεις τοῦ *Schleiermacher*, ὅταν ἦλθεν εἰς Χάλλην, δὲν ἦσαν καὶ πολλὰ εὐχάριστοι. Ὁ Βόλφ (γράφει) μοῦ εἶναι τόσον ἀποκρουστικὸς ἕνεκα τῆς τραχύτητος καὶ μονομερείας του, ὥστε μόνος ὁ σεβασμὸς μου πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν του καὶ τὴν ἀριστοτεχνίαν του μὲ συγκρατεῖ εἰς ἰσορροσίαν τινὰ πρὸς αὐτὸν (*Briefe* 4, 108). Ὁ *Dilthey* παρατηρεῖ ὅτι ὁ Βόλφ ἐκέκτητο μὲν διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ δραματικοῦ παρὰ Πλάτωνι μεγαλοφυᾶ ἀντίληψιν καὶ ἐκ ταύτης ὠρμητὸ ὁ ἐνθουσιασμός του διὰ τὸν μέγιστον τῶν πεζογράφων τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὸν φιλοσοφικὸν προῆγα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων δὲν ἠδυνήθη ποτὲ νὰ συλλάβῃ καὶ συγκρατήσῃ. Ἀκροατὴς του ἐν Χάλλῃ (ὁ *Dahlmann*, ἰδὲ SPRINGER, *Dahlmann* Α' 1870 σ. 452) διηγεῖται ὅτι, ὅτε ποτὲ ὁ Βόλφ ἠρμήνευε τὸν Μένωνα τοῦ Πλάτωνος, ἐξέθηκε μὲν καλῶς τὰ δραματικὰ σημεῖα, ἀλλὰ ἔπειτα ὑπερεπήδησε λίαν ἀβασανίστως τὸ συζητούμενον ἐκεῖ σπουδαῖον ἀντικείμενον, τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς, μὲ τὴν δικαιολογίαν, αὐτὰ δὲν εἶναι καὶ τίποτε σπουδαῖα πράγματα («*das ist nun alles Nichts, meine Herren*»). Ὁ Βόλφ ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ ἰδίαν

ἐκδοσιν τοῦ Πλάτωνος, ἦν ὁμοῦς δὲν ἐπεχειρήσε. Τὴν μετάφρασιν τοῦ *Schleiermacher* ἐχλεύαζεν ἡδὴ ἐν Χάλλῃ (ὠμίλει περὶ «*Sirupsperioden*» ἐν αὐτῇ, ἰδὲ SPRINGER, *Dahlmann*, σ. 452), οὕτω δὲ ἐπεζήτηει νὰ καλύψῃ ἑαυτὸν καὶ νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν κατὰ πολὺ ἀνωτέραν ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ τοῦ *Schleiermacher*. Ἐνωρὶς ἄλλως τε ἐπέισθη ὁ *Schleiermacher*, ὡς ἀλλαγῶν λέγεται, ὅτι ἦτο ἀδύνατος καρποφόρος ἀνταλλαγὴ σκέψεων του πρὸς τὸν Βόλφ περὶ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ συγκροουθῇ πρὸς τὸν ἐπίφοβον ἄνδρα, διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὰς σχέσεις των πρὸς ἀλλήλους ἔδωκεν ὁ *Schleiermacher* χαρακτῆρα προσεκτικῆς καὶ διπλωματικῆς ἐπικοινωνίας. Στενὴ καὶ εὐλακρῆς φιλία συνέδεε τὸν *Schleiermacher* πρὸς τὸν *Heindorf*, μαθητὴν τοῦ Βόλφ, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ὁ διδάσκαλος δὲν ἔβλεπε καὶ πολὺ εὐχαρίστος. Ἀλλὰ σπουδαίαν, ὡς φαίνεται, ἐπιηρεσίαν προσέφερρεν ὁ Βόλφ εἰς τὸν *Schleiermacher* γνωρίσας αὐτὸν πρὸς τὸν *Gœthe*. Ὁ *Gœthe* εἶχεν οἰονεὶ τοὺς ἀντιπροσώπους του εἰς τὰς διαφόρους Γερμανικὰς πόλεις. Ἐν Χάλλῃ εἶχε τὸν Βόλφ. Ὅταν τὸ θέρος τοῦ 1805 ἦλθεν εἰς Χάλλην, κατέλυσε παρὰ τῷ Βόλφ. Ὁ *Schleiermacher* ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὀλυμπίου καὶ οὕτως, μόλις τῷ ἀνηγγέλιθη, τὸν ἐδέχθη ἀμέσως (εἰς τὴν *Mine* Βόλφ ὅταν ἤκουσε τὸ ὄνομα τοῦ *Schleiermacher* εἶπε: «*Ei, das ist ja ein edler Freund, da muss ich ja gleich kommen*»), καὶ χωρὶς νὰ γνωρίζωνται πρότερον, ἔβησαν εὐθὺς ἐκ τῆς πρώτης συναντήσεώς των στενοὶ φίλοι.

²⁴ Περὶ τοῦ ἐξόχου τούτου φιλολόγου καὶ τῶν σχέσεών του πρὸς τὸν *Schleiermacher* βλέπε τὴν Ἐπισημείωσιν Β'.

²⁵ Αἰς τῆς ἑβδομάδος ἠσκειτο εἰς τὰ κριτικὰ ζητήματα παρὰ τῷ *Heindorf*, ἰδὲ *Schleiermachers Leben in Briefen*, 3, σ. 251, 258, 261.— Φοβούμενος τῷ 1803 ὁ *Schleiermacher* μὲ τὰς δυσωρέσιους εἰδήσεις τὰς ὁποίας ἐλάμβανε διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ *Heindorf* (ἂν καὶ οὗτος ἀπέθανε πολὺ βραδύτερον, τῷ 1816), γράφει (7 Δεκεμβρίου) εἰς τὴν *Henriette Herz*, (τὴν καλεῖ *liebe Jette*) φιλοσοφικὰς τινὰς σκέψεις οὐχὶ ἀσχετοῦς πρὸς τὸ θέμα τῆς παρουσίας διατριβῆς: «Ὅτι ὁ θάνατος γενικῶς οὔτε ἢ σκέψις διὰ τὴν ἀπώλειαν εἶναι τὸ κύριον πρᾶγμα προκειμένου περὶ τινος ἀποθανόντος. Τὸ πᾶν εἶναι ἢ σχέσις τοῦ ἀποθνήσκοντος πρὸς τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἐξεπλήρωσεν οὗτος ἢ ὄχι τὸν προορισμὸν του. Κατὰ τὴν γνώμην μου τὸ γεγονός τοῦτο ἔχει δι' ἐμὲ τὴν ἰσχυροτάτην συγκίνησιν. Ἀλλὰ δύνασαι νὰ φαντασθῆς ὅτι τοῦτο μοῦ εἶναι ἐνίσχυσις ἐν τῇ ιδέᾳ, ἢν ἐγὼ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν γενεθλίων μου ἐκ νέου ἰσχυρῶς συνέλαβον, ὅτι δηλαδὴ ἐγὼ τότε μόνον θέλω νὰ ἀποθάνω, ὅταν θὰ ἔχη τελειώσει ὁ Πλάτων; Διὸ τοῦτο εἶναι χρέος ἀναληφθέν, καὶ πρέπει νὰ τὸ πληρώσω». (*Aus Schleiermacher's Leben*, ἐνθ. ἄνωτ., σ. 385).

²⁶ *Platon*, εἰς τρεῖς τόμους, Λονδίνον 1865.

²⁷ Ἡ τῆς νὰ ζητῆται νὰ κατανοηθῆται ὁ Πλάτων ἱστορικῶς ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τοῦ ἔργου τοῦ BRUCKER «*Kritische Geschichte der Philosophie*» (1742), μέχρι τοῦ ἔργου τοῦ TENNEMANN, *System der platonischen Philosophie*, 1792-95.

²⁸ «*Aber an seinem Prinzip selbst, der Verwendung solcher Kunstmittel, kann nur der zweifeln, dem die eigensten Züge im künstlerischem Geiste der Griechen nicht aufgegangen sind*».

²⁹ *Platos Werke von Fr. Schleiermacher*, ἐξεδόθησαν εἰς 3 μέρη, τὰ ὅποια περιλαμβάνουν 6 τόμους: I 1, 2, II 1, 2, 3, ἐν Βερολίῳ 1804-1809. (Δευτέρα ἐκδοσις 1817-1827). III 1, 1828. (Δὲν προσέφθασε, ὡς ἐλέχθη, νὰ μεταφράσῃ τοὺς Νόμους, Ἐπινομίδα, Τίμαιον καὶ Κριτίαν).

³⁰ *Der Eindruck des Ganzen und grösserer Partien ist ziemlich derselbe, wie im Original, soweit es überhaupt möglich ist: denn etwas Eigenes, ein Unbeschreibliches, behält jedes antike Original, was keine Übersetzung wiedergeben kann* (A. BOECK'S, *Kleine Schriften*, 7, σ. 18).

³¹ Ἡ πρώτη αὐτῶν φέρει τὸν τίτλον *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* ἐν ταῖς

Akad. Abh. τοῦ 1813, ἀνετυπώθη καὶ ἐν *Werke: Zur Philosophie*, 2, 2), ἡ δὲ περὶ τῆς κριτικῆς ἐξεδόθη ἐκ τῶν καταλοκίων του καὶ φέρει τὸν τίτλον *Über Begriff und Einteilung der philologischen Kritik* (ἐν ταῖς *Akadem. Abh.* τοῦ 1830, καὶ ἀνετυπώθη ἐν *Werke, Zur Philosophie*, 3, σ. 387-402.

³² *Heraklitus aus Ephesus, der Dunkle, dargestellt nach den Trümmern seines Werkes und den Zeugnissen der Alten, ἐν τῷ Museum der Alterthumswissenschaft τῶν Wolf καὶ Buttman* τόμ. Α', Βερολίνον, 1807, σ. 315-533, ἀνετυπώθη καὶ εἰς τὰ "Απαντα τοῦ *Schleiermacher* μέρει III τόμῳ 2, Βερολίνον, 1838, σ. 1-146. Τὴν γνώμην τοῦ *Schleiermacher* ἐζήτησε νὰ ἀντικρούσῃ ὁ Th. L. EICKHOFF, *Disp. Heracliteae, I, Mogunt. 1824*.

³³ *Philolaus des Pythagoreers Lehren nebst den Bruckstücken seines Werkes*, Βερολίνον, 1819.

³⁴ Προβλ. ΒΩΕΚΗ, Ἐγκυκλιολ. τῆς Φιλολογ. 2α ἔκδ., σ. 168.

³⁵ Προβλ. ΒΩΕΚΗ, *Kleine Schriften*, 7, σ. 14 καὶ 20.

³⁶ Βλ. μικρὸν δεῖγμα τῆς μεταφράσεως εἰς τὰς Ἐπισημειώσεις, Γ'.

³⁷ Ὁ *Dilthey* λέγει ὅτι θὰ ἔγραφε διὰ τὸν *Schleiermacher* ὅτι ἡ *Wiedererweckung Platons* ἦτο ἡ *letzte Lebensaufgabe* του. Σημειώσιον ὅτι ὁ *Schleiermacher* ἐσχεδιάζε παλαιότερον μὲ τὸν *Schlegel* καὶ τὴν μετάφρασιν τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν μετὰ τὸ τέλος τῆς μεταφράσεως τοῦ Πλάτωνος, ἰδὲ *DILTHEY* ἐνθ. ἀν. σ. 307.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Α'.

Ἡ ἀγγελία τοῦ *Schleiermacher*, ὅτι ἀναλαμβάνει μόνος τὴν μετάφρασιν τοῦ Πλάτωνος, ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἐξῆς :

Ἐἴδη πρὸ τριῶν ἐτῶν ὑπεσχέθη ὁ Φριδερίκος *Schlegel* εἰς τοὺς φίλους τῆς φιλοσοφίας πλήρη καὶ πλουσιοπάροχον (*reichlich ausgestattet*) μετάφρασιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος. Ἄν καὶ ἐν τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ δὲν ἀνεφέρετο δημοσίᾳ τὸ ὄνομά μου, οὐδὲ ἐγνώριζόν τι περὶ τῆς ἀγγελίας ταύτης μακρὰν διαμένων, ἐσκόπων ὅμως καὶ ἐπεθύμουν, συμφώνως πρὸς παλαιὰν μου ὑπόσχεσιν, νὰ τὸν βοηθήσω εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Ποῖαι αἰτίαι ἀπέκοψαν μέχρι τοῦδε τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου τούτου, δὲν θέλω νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα. Τοῦτο μόνον θέλω νὰ εἶπω ὅτι ἀπ' ἐνὸς μὲν ὁ ἐκδότης ἐκ τῶν διαρκῶν ἀναβολῶν δικαίως ἀποκαμὼν ἀπεσύρθη, ἀπ' ἑτέρου δὲ ὁ Φριδερίκος *Schlegel* ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀφιερωθῆ εἰς τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως τόσον ἐπιμελῶς καὶ δραστηρίως, ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ πρόοδος τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης. Οὕτως ἐγκαταλείψεις ἐγὼ ὑπὸ τῶν συμμάχων μου δὲν δύναμαι παρ' ὅλα ταῦτα νὰ ἐγκαταλείψω τὸ ἔργον, ἀλλὰ αἰσθάνομαι παντοιοτρόπως τὴν ἀνάγκην νὰ τὸ ἀναλάβω ἑαυτὸν καὶ μόνος. Διότι τρέφω ζωηρὰν πεποίθησιν ὅτι ἀκριβῶς τώρα ἡ πλησιεστέρα γνωριμία μὲ τὴν αἰσθησὶν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου ἐκεῖνου σοφοῦ ἀνήκει εἰς τὰς πρώτας ἡμῶν ἀνάγκας, ἔπειτα δὲ ὅτι, ἵνα μὴ τι χεῖρον εἶπω, οἱ φίλοι τοῦλάχιστον τῆς φιλοσοφίας κατὰ μέγα μέρος δὲν εἶναι οὔτω παρεσκευασμένοι ὥστε νὰ ἐννοῶσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ του γλώσσῃ. Πρὸς τούτους δὲ δὲν ἀκούεται ὅτι ἄλλος τις ἐξ ἐκεῖνων, οὔτινες ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι καλύτερον ἐμοῦ παρεσκευασμένοι, θὰ ἤθελε νὰ ἀφιερωθῆ εἰς τὸ ἔγχειρημα τοῦτο ἕνεκα τούτου λοιπὸν τὸ συναίσθημα τῆς ἀναγκασιότητος νικᾷ τὸ συναίσθημα τῶν δυσκολιῶν τοῦ πράγματος καὶ τῶν ἐλλείψεων ἐν τῇ ἐπιχειρήσει

Πρὸ παντὸς ἢ ἐπιθυμία μου ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ καταστήσω τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος περισσότερον ἀφ' ὅ,τι ἦσαν μέχρι τοῦδε καταληπτὰ ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ συνοχῇ των, ἔπειτα δὲ νὰ διατηρήσω κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ νὰ καταστήσω φανερὰν τὴν σύνθεσιν μεταξὺ τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἐκάστου καὶ τῆς διεξαγωγῆς αὐτοῦ. Αἱ προσπάθειάί μου εἶναι τοιαῦται, ὥστε, καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐν τῇ ἐρευνῇ ταύτῃ τινὰ θὰ ἦσαν ἐσφαλμένα, οὐχ ἥτιον ὅμως θὰ δύναται νὰ ὀδηγήσουν πάντα ἱκανὸν εἰς ἰδίᾳς καλυτέρας ἐρεῦνας. Προτασομένη γενικὴ εἰσαγωγή θὰ κατατοπίξῃ τὸν ἀναγνώστην πρὸς τὴν γνώμην τοῦ μεταφραστοῦ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐργασίας του, ἐὰν δὲ εὐνοϊκὴ τύχη ἐπιτρέψῃ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὅλου, θὰ συμπληρωθῇ τοῦτο μὲ διαφοριστικὰς τινὰς μελέτας περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πλάτωνος καὶ περὶ τῆς θέσεώς του μεταξὺ τῶν προαγαγόντων τὴν φιλοσοφίαν ἀνδρῶν.

Ἐπίσης ἐκάστου διαλόγου θὰ προταχθῇ εἰσαγωγή, καὶ αἱ ἐπόμενα εἰς αὐτὸν παρατηρήσεις θὰ περιέχουν ἐν μέρει μὲν τὰς ἀπολύτως ἀναγκαίας διασαφήσεις τοῦ καθ' ἕκαστον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὴν γλῶσσαν τὴν δικαιολογίαν ἐκάστης ἀποτολμηθείσης ἐν τῷ Πλατωνικῷ κείμενῳ μεταβολῆς. Διότι πᾶς τις γνωρίζων τὸ κείμενον τοῦτο θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ μεταφραστὴς δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τοιαύτας μεταβολάς. Ἐὰν δὲ ἡ ἰδική μου ἱκανότης πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην δὲν εἶναι διὰ τοὺς περισσότερους ἐκείνων, οἵτινες εὐχονται τὴν ἐπιτυχίαν της, ἀποδεδειγμένη, ἄς χρησιμεύσῃ δι' αὐτοὺς ὡς ἐγγήσις τις ἢ διαβεβαίωσις ὅτι δύο δεδοκιμασμένης ἀξίας καὶ φιλικῶς πρὸς ἐμὲ διακείμενοι ἄνδρες, ὁ G. W. Spalding καὶ ὁ L. H. Heindorf, ὑπεσχέθησαν εἰς ἐμὲ τὴν συμβουλὴν καὶ ὑποστήριξίν των.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πολλοὶ ἔχουσι μὲν πεποιθησὴν τινα πρὸς τὰς ἀνωτέρω προσπάθειάς μου, δυσκόλος ὅμως θέλουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν θὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ ἰδιαιτέρα καὶ τόσον βαθεῖα ἐνφύια τοῦ Φρ. Schlegel διὰ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, ἐπιθυμῶ νὰ μεταδώσω καὶ εἰς αὐτοὺς τὴν εὐχάριστον εἰδήσιν, ὅτι ὁ Schlegel προτίθεται εἰς ἰδίαν κριτικὴν νὰ παρασχῇ εἰς τοὺς φίλους τοῦ Πλάτωνος, καὶ δὴ ἐντὸς ὀλίγου, τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἰδίων ἐρευνῶν του. Οὕτω δὲ θὰ διηνθῶσι πάντες εὐκολώτερον νὰ ἴδωσιν τί κοινὸν ἡμεῖς οἱ δύο ἔχομεν καὶ εἰς τί ἐκάτερος ἄλλα πρὸςβέβει, ἔχοντες ἀμφοτέρω πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ δυνάμενοι οὕτω νὰ σχηματίσωσι μόνον ἰδικὴν των ἀντίληψιν καὶ νὰ προαχθῶσι εἰς σχηματισμὸν ἰδικῆς των κρίσεως. Ὑποσχέσεις περὶ ταχείας προσόδου τῆς ἐπιχειρήσεως θὰ ἦσαν κακὸς οἰωνός, ἀλλ' ὅμως παρ' ὅλα ταῦτα ἄς δηλωθῇ ὅτι τινὰ μὲν ἔχουσι ἐντελῶς ἀποπερατωθῇ, διὰ πολλὰ ἔχον γίνεαι αἱ προσεργασίαι, πρὸ παντὸς δὲ ὑπάρχει ὄρεξις καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ ἔργον ὅχι ὀλίγη. Οὕτω λοιπόν, ἐὰν ἐνθαρρυνθῇ κάπως ἡ ἀρχή, θὰ χρησιμεύσῃ τοῦτο πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου.

Stolp, τῆ 29ῃ Ἰουλίου 1803.

F. SCHLEIERMACHER*.

Β΄.

Μαθητὴς κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα φίλος τοῦ Schleiermacher ὑπῆρξεν ὁ διάσημος φιλόλογος (Ἀγγου-στος) Immanuel Bekker, (1785-1871) εἷς, κατ' ἐμὲ κριτὴν καὶ θαυμαστήν, τῶν ἐξοχωτάτων καὶ καρποφοροτάτων φιλολόγων, τοὺς ὁποίους ἔχει νὰ δεῖξῃ ἡ ἱστορία τῆς κλασσικῆς φιλολογίας κατὰ τοὺς νεοτέρους χρόνους. Ἡ πρὸς τὸν Schleiermacher γνωριμία του ἐγένετο διὰ τῶν Spalding καὶ Heindorf. Ὅλίγα τινὰ περὶ αὐτοῦ θεωρῶ καλὸν νὰ σημειώσω ἐνταῦθα. Ὁ Bekker παρὰ τὴν γνώμην τοῦ πατρὸς του ἀφιερῶθη εἰς τὴν φιλολογίαν, ἥδη δὲ ὡς παῖς καὶ μαθητὴς τοῦ περιεφθίμου Γυμνασίου zum Grauen Kloster, κατόρθωσε νὰ πορίξῃται ὁ ἴδιος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀντιγράφων ἢ προσημνάξων ἄλλους μαθη-τάς. Βραδύτερον ὑπήρξε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ διευθυντοῦ του, τοῦ γνωστοῦ ἐκπαιδευτικοῦ Gedike.

Σπουδάζων ἐν Halle βραδύτερον παρὰ τῷ Βόλφ, ἐκίνησε τὴν προσοχὴν τοῦ διδασκάλου ὁ εὐφρόνιστος μαθητὴς, ὅστις μὲ σιωπῆν ἀπάθειαν ὑπέφερε τὴν πενίαν του καὶ παρ' ὅλα ταῦτα ὡς χαλκέντερος εἰργάζετο. Παρ' ὅλην τὴν κόπωσιν τῶν ὀφθαλμῶν του κατόρθωσε μὲ τὴν ἐπιμονήν, ἣν μόνῃ ἢ μεγαλοφυΐᾳ παρέχει, νὰ ἐκτελέσῃ μέγιστα καὶ ἐπιπυνότατα φιλολογικὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὁ περιειληθὴς διδάσκαλός του μόνον βαθμηδὸν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ. Ὁ τὸσον δύσκολος καὶ αὐταρχικὸς Βόλφ ἠσθάνετο πατρικὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν δι' ἐπιτάκτου παρατηρητικότητος περικοιμισμένον μαθητήν, οὗ διέβλεπε τὸ εὐρὸ ἐν τῇ φιλολογίᾳ μέλλον, ὁ δὲ μαθητὴς τὴν στοργὴν ταύτην ἀνταπέδιδε μὲ ἀπεριόριστον ἀφοσίωσιν καὶ εὐκρινῆ εὐγνωμοσύνην. Εἰς ἡλικίᾳ μόλις 21 ἐτῶν ἔγινε βοηθὸς τοῦ Βόλφ ἐν τῷ Φιλολογικῷ Φρονιστηρίῳ τῆς Χάλλης, ἀλλ' αἱ παραδόσεις του αἱ προκηρυχθεῖσαι τὸ πρῶτον διὰ τὸ χειμερινὸν ἐξάμηρον τοῦ 1806-1807 δὲν ἐπέπρωτο νὰ γίνωσι διαλυθέντος ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Χάλλης.

Ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Βόλφ διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ἔφος εὐρισκεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Bekker ἰσάξιον βοηθόν. Εἰς τὴν ἰδιοφυΐαν ταύτην τοῦ Bekker προσετέθη καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου Schleiermacher ἐπίδρασις. Αἱ παραδόσεις τοῦ Schleiermacher προσεῖλκνον ἰδιαίτερος τοιαύτας φύσεις, αἱ ὁποῖαι εἴτε ἔζων εἴτε εἶχον ζῆσει ὑπὸ καταπιστικῆς συνθήκας. Ὁ ἀνὴρ κατεῖχε κρῆφιόν τινα ἠρωϊσμόν, ὅστις μετέβαλεν εἰς πραγματικότητα καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτὴν ἰσχυρὰν ἐξωτερίζουσιν πᾶν ὅ,τι μαλακὸν καὶ εὐπλαστον εἶχεν ἢ ἐσωτερικὴ του δύναμις, ἢ ψυχὴ του. Οὐδὲ ἐδίσταζε πρὸ τῆς συνενώσεως ἐν ἐνὶ πράγματι δυνάμεως, εὐτυχίας καὶ δυστυχίας. Λιὰ τοῦτο ἐπέδρασε τὸσον πολλὴν ἐπὶ τὸν Bekker, ἄνδρα ὀλιγόλογον, οὐχὶ ἔξοχον διδάσκαλον καὶ φύσει ἐσωτερικῶς δειλὸν καὶ ἀποτρανηγμένον ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν δύναμιν καὶ καρτερίαν. Ἐχαριεντίζετο ὁ Schleiermacher καὶ ἔλεγε διὰ τὸν μεγαλοφυῶς γλωσσομαθῆ, ἀλλὰ διαρκῶς σιγηλὸν ἢ ὀλιγόλογον Bekker, ὅτι ὁ τελευταῖος οὔτως γνωρίζε νὰ σιωπᾷ εἰς ἐπιτὰ γλῶσσας, τὰς ὁποίας κατὰ βάθος καὶ ἱστορικῶς ἐγνωρίζε)¹. Ὁ Bekker ὅμως ὁ ὁποῖος ἠσθάνετο πάντοτε μεγάλης εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἔλεγε βραδύτερον περὶ αὐτοῦ ὅτι «ὁ θαυμάσιος αὐτὸς ἄνθρωπος θέλει ἐν τῇ συναστροφῇ νὰ τον μεταχειρίζονται μὲ ἕνα τρόπον, ὁ ὁποῖος διὰ τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους εἶναι πολλὴ εὐκόλος, δι' ἐμὲ ὅμως, ὁ ὁποῖος γνωρίζω τὴν μεγάλην του ἀξίαν καὶ αισθάνομαι μέγαν πρὸς αὐτὸν σεβασμόν, ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι παρὰ πολλὴν δύσκολος». Ἐκ τῶν παραδόσεων τοῦ Schleiermacher φαίνεται προσεῖλκνον αὐτὸν ἰδιαίτερος αἱ ἀναφερομένοι εἰς ἐρμηνείαν, κριτικὴν τῶν κειμένων, καὶ γλωσσικὰ καθ' ὅλον ζητήματα. Εὐτύχημα διὰ τὸν Bekker ἦτο ὅτι κατὰ σύστασιν τοῦ Schleiermacher προσελήφθη εἰς τὴν θέσιν οἰκοδιδασκάλου παρὰ τῷ von Wälknitz ἐν Lanke πλησίον τοῦ προαστίου Bernau τοῦ Βερολίνου. Εἶχεν οὕτω ὁ Bekker περίοδον ἡσυχίας καὶ περιουλλογῆς, τότε δὲ ἀκριβῶς ἦλθεν εἰς πραγματικὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς ἀξίας του. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐργασθεὶς εἰς τὴν ἐπανέκδοσιν τοῦ μικροῦ κατ' ἐτυμολογικὴν τάξιν συντεταγμένου Λεξικοῦ τοῦ A. C. Niz, συνέλαβε τὴν ἰδέαν ἐκδόσεως μεγάλου Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ, ἀλλὰ κατεῖδεν ὅτι πρωτίστη ἀνάγκη ἐν τῇ φιλολογίᾳ, καὶ μάλιστα πρὸς συγγραφὴν Λεξικοῦ, εἶναι κριτικῶς κεκαθαρωμένα κείμενα. Λιουσιθεὶς (1810) ἔκτακτος καθηγητὴς ἐν Βερολίνῳ ἐστάλη εἰς Παρισίους, ἔνθα εἶχε συναθροισθῆ μέγα πλῆθος Ἑλληνικῶν χειρογράφων πρὸς μελέτην αὐτῶν διέμεινε τὸ πρῶτον ἐκεῖ δύο ἔτη, ἐπανελημμένως δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν μητροπόλιν ταύτην τῆς ἐπιστήμης, καθὼς καὶ πλείστας Ἰταλικὰς καὶ Ἀγγλικὰς πόλεις ἐπεσκέφθη. Ὡς διδάσκαλος ἀπὸ καθέδρας φαίνεται ὅτι δὲν εἶχεν

¹ Μία τῶν ἐπιτὰ τούτων γλωσσῶν ἦτο καὶ ἡ Γαλλικὴ ὁ Bekker ἐξέδωκε καὶ τὸ *Flore et Blancheflor* (1844) καὶ μίαν νεοελληνικὴν μετάφρασίν του ὥστε φαίνεται ὅτι ἐγνωρίζε πως καὶ τὰ Νέα Ἑλληνικά, ὡς ὀγδόην πλέον γλῶσσαν.

ἐλκυστικὴν καὶ πολλὴ ἀπαγγελίαν, ἀλλὰ πῶσας λεπτὰς παρατηρήσεις ἤκουέ τις μὲ τὸν ξηρὸν αὐτὸν τόνον μὲ τὸν ὁποῖον λέγεται ὅτι ἐδίδασκε! Τὰ ἔργα του περιλαμβάνουσι δλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν (141 τόμους!) ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν Βυζαντινῶν (μόνον εἰς τὴν συλλογὴν *Scriptores historiae Byzantinae* τὴν διευθυνομένην ὑπὸ τοῦ Niebuhr ἐξέδωκεν 24 ὅλους τόμους!). Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἐκδόσεων κλασικῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, αἵτινες στηρίζονται ἐπὶ διεξοδικῶν παραβολῶν τῶν κωδίκων, μαρτυροῦσι δὲ τὸ βλέμμα τοῦ μεγάλου φιλολόγου, ἐξαιῶο ἐνταῦθα τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ὁμήρου, (1843 καὶ 1858), Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἀλλὰ πλὴν τούτων ἐξέδωκε μὲ ἰδίας ἀντιβολὰς τῶν χειρογράφων τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Φωτίου, τὸν Ἀριστοφάνη, τὸν Θουκυδίδην, τοὺς Ἀττικοὺς Ῥήτορας, τὸν Πανσωνίαν, τὸν Πολύβιον, Πολυδεύκην, Δίωνα Κάσιον, Λουκιανόν, Σουΐδαν κτλ. Ἐκ τῶν Λατίνων συγγραφέων ἐξέδωκε τὸν Λίβιον καὶ Τάκιτον. Ἐπιτακτικὸν καθήκον τῆς Γερμανικῆς ἐπιστήμης ἐπιβάλλει τὴν ἔστω καὶ μετὰ τόσα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του συγγραφήν ἰδίας ἐκτενοῦς μονογραφίας περὶ αὐτοῦ, καταδεικνύουσης τὴν μεγίστην ὠφέλειαν, ἣν παρέσχεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κειμένων τῶν πολυπληθῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, οὓς ἐξέδωκεν ἡ μεγάλη φιλολογικὴ του δύναμις· διότι πᾶς τις θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἐπαρκοῦν αἱ ὀλίγαι, μᾶλλον οἰκογενειακαί, σημειώσεις, τὰς ὁποίας ὁ υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος Ernst, ὁ γνωστὸς μετὰ ταῦτα νομοδιδάσκαλος καὶ ρωμαϊστῆς, ἐξ εὐσεβείας πρὸς τὸν πατέρα ἐδημοσίευσεν: «Zur Erinnerung an meinen Vater» ἐν τοῖς Preuss. Jahrb. XXIX, 1872, σ. 553-585, καὶ 641-668· ἐξεδόθη δὲ καὶ ἰδιαιτέρως. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψαν πρὸς τούτοις τινά: ὁ H. SAUPPE, *Zur Erinnerung an Meineke und Bekker*, Abh. GWG Γοτιγγη, 1872, ὁ M. HAUPT, *Opusc. I'* 239-248, ὁ K. BURSIAAN ἐν τῇ Ἱστορ. τῆς Κλασ. Φιλολογίας σ. 658-663, ὁ M. HERTZ ἐν τῇ *Deutsche Revue* (Νοεμβρ. 1885) καὶ ὁ HARNACK ἐν τῇ Ἱστορ. τῆς Προσ. Ἀκαδημίας, 1, 1900, σ. 857 ἐξῆς.

Περὶ αὐτῶν κρίνει ὁ ΒΙΛΑΜΟΒΙΤΣ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Φιλολογίας δι' ὀλίγων ἀλλὰ σηματοκωτάτων λέξεων: «ἐν Βερολίῳ ὑπῆρχον τῷ 1810 λόγοι ἀρκετοὶ διὰ νὰ καταλάβωσι τὰς πανεπιστημιακὰς ἔδρας κατὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ Φριδ. Αἴγ. Βόλφ προσέθηκεν ἐν μέγα μόνον ὄνομα. Οὐδὲν ἄλλο. Ὁ Schleiermacher ὑπέσχετο βεβαίως ὁ μᾶλλον εὐρύτερον βλέπων ἐξ ὧν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠδύνατο νὰ κάμουν προτάσεις διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Humboldt ἔπρεπε νὰ γίνῃ οἴκημα τῆς ἐπιστήμης, καὶ τι λοιπὸν ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν ἕως τότε τὰ Πανεπιστήμια. Ἡ θεολογία του δὲν εἶχεν ἱστορικὴν κατεύθυνσιν, βεβαίως ὅμως τοιαύτην εἶχεν ἡ φιλοσοφία του. Ὁ εἰς τὴν γερμανικὴν μεταφραστὴς Πλάτων του διέλυσε τὸν φωτιστέφανον (Nimbus) καὶ τὴν νεφέλην (Nebel), τὰ ὁποῖα, κυρίως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πλάτωνος, συνεσκότιζον τὴν γρησίαν εἰκόνα του, καὶ ἦδη μὲ τὰς πραγματείας του περὶ τοῦ Διογένοτος τοῦ Ἀπολλωνιάτου καὶ τοῦ Ἡρακλείτου ἀφύπνισεν τὴν σπουδὴν τῶν Προσοικρατικῶν. Ἰδικόν του θὰ εἶναι τὸ σχέδιον νὰ ἐκδοθοῦν τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπὸ τοῦ Bekker. Ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος ἐφήρμοξε καὶ ὁ Heindorf μετριοφρόνως καὶ ὑγιᾶς τὴν τέχνην τῆς ἐρμηνείας τῶν λέξεων, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ἀρχίξῃ ἐκ τῶν προτέρων. Παρ' αὐτὸν ἴστατο ὁ Spalding (ἀποθ. ἦδη τῷ 1811) γνωστὸς ἐνφῆμιος ὡς Λατινιστῆς ἐκ τοῦ Κοϊντιλιανοῦ του, πρὸ πάντων δὲ ὁ Φίλιππος Buttmann, ἐπιβλητικὸς καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἠθους του καὶ ὡς λόγιος ἐκ τῆς ἀξίας του. Πρὸ αὐτοῦ δὲν ὑπέσχετο τυπικὸν καὶ ἐτυμολογικὸν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματικῇ, τὸ ὁποῖον νὰ ἤξιζε τὸ ὄνομα, καὶ ἐὰν δὲν παρουσιάζετο ἡ γλωσσολογία, θὰ ἔμενε δι' αἰῶνα τὸν ἄπαντο ἡ Γραμματικὴ μας ἐντελῶς Βουτιμάννειος». Περὶ τοῦ Bekker παρατηρεῖ κατωτέρω ὁ Βιλαμόβιτς «ὁ Bekker ἐξεπαιδεύθη παρὰ τῷ Βόλφ καὶ ἦτο πολῦτιμον μέλος τοῦ κύκλου τούτου τῶν λογίων (περὶ ὧν ἀνέφερα ἄνωτέρω), ἂν καὶ οὐδέποτε θὰ παρέσχε τι ἀτομικὸν (καθηγητῆς ὑπέσχετο μόνον διὰ τὸν τύπον), ἀλλὰ ἀμέσως ἀνεχώρησε διὰ ταξίδια, διὰ νὰ συντελέσῃ τεραστίαν ἐργα-

οίαν ἐν τῇ ἀντιβολῇ τῶν κωδίκων, οἷτινες εἶχον διασπαρῆ ἀπὸ τῶν Γάλλων καὶ συγκεντρωθῆ ἐν Παρισίοις. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔκαμε καὶ ἄλλα ἐπαινημμένα ταξίδια καὶ ἐξέδωκεν εἴτα τὰ κείμενα σχεδὸν ὅλων τῶν ἀπτικῶν πεζῶν συγγραφέων μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους, κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴν παράδοσίν των. Πάντοτε ζητεῖ νὰ δίδῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην μόνον τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον πῶς αὐτὸς τὸ εἶρε, μὲ κόπον πολὺν ἢ ἐνκόλωσ, δὲν λέγει. Ἐς παραβάλλῃ τις τί κατώρθωσε πράγματι ἐν τῷ Πολυδεύκει. Ἀλλὰ περὶ τῆς συγκροτήσεως τῶν χειρογράφων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη κείμενόν τι, δὲν διδάσκειται τίποτε ὁ ἀναγνώστης, καὶ σχεδὸν δὲν ὑπάρχει καὶ τούτου ἀνάγκη. Οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, ὅτι ὁ Bekker ἐν τῇ συντομίᾳ τῶν παρατηρήσεών του ὑπέρβη ὑπερβολικῶς καὶ ἐνόησε ἐσφαλῆ ἐν τῇ ἐκτιμῇσι τῶν περὶ τοῦ κειμένου μαρτυριῶν. Ἀμφίβολον εἶναι ἂν εἶναι ὁρθὸν ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὅποσον τὸν μέμφονται, ὅτι δὲν κατεῖχε καλὰ τὴν λεγομένην διπλωματικὴν κριτικὴν, διότι οἱ πάπυροι πλειστάκις μᾶς ἔχουν ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἐκλεκτικὴν κριτικὴν, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἠκολούθει, βασιζόμενος εἰς τὴν ἀσυνήθως ἀσφαλῆ αἰσθησιν τοῦ ὕφους τὴν ὁποίαν φύσει εἶχεν. Ἀλλὰ κῆμα ὅτι δὲν εἶπε περισσότερα ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζε. Φέρεται προφορικῶς ἀνέκδοτον περὶ αὐτοῦ, ὅτι, ὅτε ποτὲ φίλοι ἀνεγνώσκον ἀπὸ κοινοῦ τὸν Δημοσθένη, ὁ Lachmann ἠθέλησε δι' εἰκασίας νὰ διορθώσῃ μίαν λέξιν. Γενικὴ ἀποδοχὴ μεταξὺ αὐτῶν τῆς εἰκασίας. Ὁ Bekker εἰσώπα. Ἐπὶ τέλους τὸν ἐρωτοῦν: Δὲν διώρθωσεν ἐπιτυχῶς ὁ Lachmann τὸ χωρίον αὐτό; ὁ Bekker ἀπαντᾷ μόνον: «τοῦ Δημοσθένους;». Διὰ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἐγκατελείφθη ὑπὸ πάντων ἡ εἰκασία ἐκείνη. Ὁ Bekker μόνον περὶ τοῦ Ὀμήρου ὠμίλησεν, εὐτυχῆς μόνον ἐν τῇ γλωσσικῇ αὐτοῦ ἐξετάσει, ἀκολουθῶν δὲ τὰ ἔργη τοῦ Bentley ἀποκατέστησε τέλος εἰς τὸ ὁμηρικὸν κείμενον τὸ δίγαμμα, ἐξομαλίζων περισσότερα τῶν ὅσα ἀνέχεται ἡ κατάστασις τοῦ κειμένου μας. Οὗτοι δὲ ἤνοιξε δρόμον εἰς ἐπικίνδυνα πειράματα, τὰ ὁποῖα ἐπεχείρησεν μετ' αὐτὸν Ὀλλανδοὶ καὶ Ἄγγλοι. Ὁ Bekker γέρον ἤδη ἐτύπωσε πολλὰ κείμενα, ἐπιθεωρῶν μόνον τὰ τυπωμένα πρότυπα καὶ διορθῶν αὐτὰ μόνον διὰ τῆς τέχνης τῆς σιζέως ἢν κατεῖχε. Ὅσις τοῦ διαμφισβητήσῃ τὴν τέχνην ταύτην, δίδει ἀκουσίως μαρτυρίαν κατὰ πόσον ἐνοστὶ τὴν γλώσσαν τῶν κειμένων. Εἶς τὰ ζητήματα τῆς γνησιότητος ἐξέφραξε σπανίως γνώμην. Ὅπου ἐξέφραξεν, ὡς εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ, ἦτο εἰς ἄκρον ὀλιζοσπαστικός.— Ὁ αἰδιμος Κόντος λέγει τινὰ περὶ τοῦ Bekker (Ἀθηνᾶς, 3, 329) ὑπὸ τὴν ἐπίδοσιν τῆς γνώμης τοῦ Cobet εὐρισκόμενος, πρὸς ὃν ὁ Bekker δὲν εἶχε φιλικὰς φιλολογικὰς σχέσεις.

Γ.

Πολιτεία Η'. 557, β. ἐξ.

ΣΟΚΡΑΤΗΣ. — Τίνα δὴ οὖν, ἦν δ' ἐγώ, οὗτοι τρόπον οἰκοῦσι; καὶ ποία τις ἡ τοιαύτη αὐτῶν πολιτεία; δῆλον γὰρ ὅτι ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ δημοκρατικός τις ἀναφανήσεται.

ΛΔΕΙΜΑΝΤΟΣ. — Δῆλον, ἔφη.

ΣΩΚΡ. — Οὐκοῦν προῶτον μὲν δὴ ἐλεύθεροι, καὶ ἐλευθερίας ἡ πόλις μεσῆ καὶ παρρησίας γίγνεται, καὶ ἐξουσία ἐν αὐτῇ ποιεῖν ὅτι τις βούλεται;

ΛΔΕΙΜ. — Λέγεται γε δὴ, ἔφη.

ΣΩΚΡ. — Ὅπου δέ γε ἐξουσία, δῆλον ὅτι ἰδίαν ἕκαστος ἂν κατασκευῆν τοῦ αὐτοῦ βίου κατασκευάζοιτο ἐν αὐτῇ, ἥτις ἕκαστον ἀρέσκοι.

ΛΔΕΙΜ. — Δῆλον.

ΣΩΚΡ. — Παντοδαποὶ δὴ ἂν, οἶμαι, ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ μάλιστα ἐγγίγνουντο ἄνθρωποι.

ΛΔΕΙΜ. — Πῶς γὰρ οὐ;

ΣΩΚΡ. — Κινδυνεύει, ἦν δ' ἐγώ, καλλίστη αὕτη τῶν πολιτειῶν εἶναι, ὥσπερ ἱμάτιον ποικίλον πᾶσιν ἄνθεσι πεποικιλμένον, οὕτω καὶ αὕτη πᾶσιν ἡθεσι πεποικιλμένη καλλίστη ἂν φαίνοιτο.

ΛΔΕΙΜ. — Τί μὴν; ἔφη (Βεκκερ).

ΣΩΚΡ. — Καὶ ἴσως μὲν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ταύτην, ὥσπερ οἱ παῖδες τε καὶ αἱ γυναῖκες τὰ ποικίλα θεώμενοι, καλλίστην ἂν πολλοὶ κρίνειαν.

ΛΔΕΙΜ. — Καὶ μάλ', ἔφη.

ΣΩΚΡ. — Καὶ ἔστι γε, ὦ μακάριε, ἦν δ' ἐγώ, ἐπιτήδειον ζητεῖν ἐν αὐτῇ πολιτείᾳ.

ΛΔΕΙΜ. — Τί δὴ;

ΣΩΚΡ. — Ὅτι πάντα γένη πολιτειῶν ἔχει διὰ τὴν ἐξουσίαν, καὶ κινδυνεύει τῷ βουλομένῳ πόλιν κατασκευάζειν, ὃ νῦν δὴ ἡμεῖς ἐποιοῦμεν, ἀναγκαῖον εἶναι εἰς δημοκρατουμένην ἐλθόντι πόλιν, ὅς ἂν αὐτὸν ἀρέσκει τρόπος, τοῦτον

SOKRATES. — Auf welche Weise, sprach ich, leben nun diese? Und wie ist wiederum diese Staatsverfassung beschaffen? Denn offenbar wird uns auch ein solcher demokratischer Mann zum Vorschein kommen.

ADIMANTOS. — Offenbar, sagte er.

SOKR. — Und nicht wahr, zuerst sind sie frei, und die ganze Stadt voll Freiheit und Zuversichtlichkeit, und Erlaubnis hat jeder, darin zu tun, was er will?

ADIM. — So sagt man ja wenigstens, sprach er.

SOKR. — Wo aber solche Erlaubnis ist, da offenbar richtet jeder sich seine Lebensweise für sich ein, welche eben jedem gefällt.

ADIM. — Offenbar.

SOKR. — So finden sich denn in solcher Verfassung vorzüglich gar vielerlei Menschen zusammen.

ADIM. — Wie sollten sie nicht?

SOKR. — Am Ende, sprach ich, mag dies die schönste unter allen Verfassungen sein; wie ein buntes Kleid, dem recht vielerlei Blumen eingewirkt sind, so könnte auch diese, in welche allerlei Sitten verwebt sind, als die schönste erscheinen.

ADIM. — Warum nicht? sagt er.

SOKR. — Und vielleicht, sprach ich, werden auch wohl viele, die wie Kinder und Weiber auf das Bunte sehen, diese für die schönste erklären.

ADIM. — Gewiss! sagte er.

SOKR. — Und es ist auch gar bequem, sprach ich, in ihr eine Verfassung zu suchen.

ADIM. — Wie das?

SOKR. — Weil sie vermöge jener Erlaubnis alle Arten von Verfassungen in sich schliesst; und wenn einer, wie wir es ja eben taten, einen Staat einrichten will, so, scheint es, braucht er nur in eine demokratisch geordnete Stadt zu

ἐκλέξασθαι, ὥσπερ εἰς παντοπόλιον ἀρικομένῳ πολιτειῶν, καὶ ἐκλεξαμένῳ οὕτω κατοικίσειν.

ΑΔΕΙΜ. — Ἰσως γοῦν, ἔφη, οὐκ ἂν ἀποροῖ παραδειγμάτων.

ΣΩΚΡ. — Τὸ δὲ μηδεμίαν ἀνάγκην, εἶπον, εἶναι ἄρχειν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, μηδ' ἂν ἦς ἰκανὸς ἄρχειν, μηδὲ αὐτὸν ἄρχεσθαι, ἐὰν μὴ βούλη, μηδὲ πολεμεῖν πολεμούντων, μηδὲ εἰρήνην ἄγειν τῶν ἄλλων ἀγόντων, ἐὰν μὴ ἐπιθυμῆς εἰρήνης, μηδ' αὐτὸν, ἐὰν τις ἄρχειν νόμος σε διακωλύῃ ἢ δικάζειν, μηδὲν ἦτιον καὶ ἄρχειν καὶ δικάζειν, ἐὰν αὐτῷ σοὶ ἐπίη, ἄρ' οὐ θεσπεσία ὡς ἡδεῖα ἢ τοιαύτη διαγωγὴ ἐν τῷ παρανίκα;

ΑΔΕΙΜ. — Ἰσως, ἔφη, ἐν γὰρ τούτῳ.

ΣΩΚΡ. — Τί δαί; ἢ πραότης ἐνίων τῶν δικασθέντων οὐ κομψή; ἢ οὐπὼ εἶδες ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ, ἀνθρώπων καταψηφισθέντων θανάτου ἢ φυγῆς, οὐδὲν ἦτιον αὐτῶν μενόντων τε καὶ ἀναστρεφόμενων ἐν μέσῳ καὶ ὡς οὐτε φροντίζοντος οὐτε ὀρθόντος οὐδενὸς περιουσιεῖ ὥσπερ ἦρος;

ΑΔΕΙΜ. — Καὶ πολλοὺς γ', ἔφη.

ΣΩΚΡ. — Ἡ δὲ συγγνώμη καὶ οὐδ' ὀπωσιοῦν σιμικρολαγία αὐτῆς, ἀλλὰ καταφρόνησις ὧν ἡμεῖς ἐλέγομεν σεμνίνοντες, ὅτε τὴν πόλιν ᾤκίζουεν, καὶ εἰ μὴ τις ὑπερβεβλημένην φύσιν ἔχοι, οὐποτ' ἂν γένοιτο ἀνήρ ἀγαθός, εἰ μὴ παῖς ὢν ἐνθάδ' αἰεὶ παίζει ἐν καλοῖς καὶ ἐπιτηδεύει τὰ τοιαῦτα πάντα, ὡς μεγαλοπρεπῶς καταπατήσας ἅπαντα ταῦτα οὐδὲν φροντίζει, ἐξ ὁποίων ἂν τις ἐπιτη-

gehen und sich dort, welcher Schnitt ihm am besten gefällt, den auszusuchen, als wenn er sich in einer Trödelbude von Staatsverfassungen umsähe, und nun, so wie er ausgewählt, seinen Staat einzurichten.

ΑΔΙΜ. — Nicht leicht freilich, sagte er, möchte es ihm an Mustern fehlen.

ΣΟΚΡ. — Und, fuhr ich fort, dass man so gar nicht gezwungen ist, am Regiment teilzunehmen in einem solchen Staate, und wenn du auch noch so geschickt dazu bist, noch auch zu gehorchen, wenn du nicht Lust hast; und ebensowenig, wenn die anderen Krieg führen, auch mit zu kriegen; oder Frieden zu halten, wenn die anderen ihn halten, dir aber stünde es etwa nicht an; und auf der anderen Seite, wenn auch ein Gesetz dir verbietet, ein Amt zu bekleiden oder zu Gericht zu sitzen, du dort nicht destoweniger regieren kannst und Recht sprechen, wenn es nur dir selbst in den Sinn kommt — ist solches nicht vorweg eine gar wundervolle und anmutige Lebensweise?

ΑΔΙΜ. — Vielleicht, sagte er, so vorweg wohl.

ΣΟΚΡ. — Und wie? die Milde der Verurtheilen, ist die nicht manchmal prächtig? Oder hast du noch nicht gesehen, dass in einem solchen Staate Menschen, wenn sie zum Tode verurteilt oder verwiesen sind, nichtsdestoweniger bleiben und mitten unter den anderen untergehen? Und als ob niemand sich darum kümmerte oder keiner es sähe, stolziert ein solcher umher wie ein Heros.

ΑΔΙΜ. — Gar viele schon sagte er.

ΣΟΚΡ. — Und die Nachsicht dieses Staates, der so gar nichts weiss von irgend einer Kleinigkeitskrämerei, sondern daraus gar nichts macht, was wir mit so gewichtigem Ernst vorbrachten, als wir unsere Stadt einrichteten; dass, wenn nicht einer eine ganz überschwengliche Natur habe, keiner ein tüchtiger Mann wird, wenn nicht schon seine Spiele als Knabe

δευμάτων ἐπὶ τὰ πολιτικὰ ἰὼν πρώτη, ἀλλὰ τιμῆ, ἐὰν φῆ μόνον εἶνους εἶναι τῷ πλήθει.

ΑΔΕΙΜ. — Πάνυ γε, ἔφη, γενναία.

ΣΩΚΡ. — Ταῦτά τε δὴ, ἔφην, ἔχοι ἂν καὶ τούτων ἄλλα ἀδελφὰ δημοκρατία, καὶ εἴη, ὡς ἔοικεν, ἠδεῖα πολιτεία καὶ ἄναρχος καὶ ποικίλη, ἰσότητά τινα ὁμοίως ἴσοις τε καὶ ἀνίοις διανέμουσα.

ΑΔΕΙΜ. — Καὶ μάλ', ἔφη, γνώριμα λέγεις.

eine edle Abzweckung haben, und er hernach auch nur dergleichen alles ernstlich treibt; wie grossmütig über alles dieses hinweg schreitend, ein solcher Staat nichts danach fragt, von was für Bestrebungen und Geschäften einer herkomme, der an die Staatsgeschäfte geht, sondern ihn schon in Ehren hält, wenn er nur versichert, er meine es gut mit dem Volk.

ΑΔΙΜ. — *Gar edel, sagte er, ist freilich diese Nachsicht.*

ΣΟΚΡ. — *Dieses also, sagte ich, und anderes dem Verwandtes hätte die Demokratie und wäre, wie es scheint, eine anmutige regierungslose buntscheckige Verfassung, welche gleichmässige Gleichen wie Ungleichen eine gewisse Gleichheit austeilt.*

ΑΔΙΜ. — *Sehr kenntlich, sagte er, beschreibst du sie.*